

VAASAN YLIOPISTO

Filosofinen tiedekunta

Mirkka Sadeharju

Ihminen menee rikki, rakkaus ei

Rakkausmetaforat Tommy Tabermannin runoissa

Pro gradu -tutkielma

Vaasa 2014

SISÄLLYS	1
TIIVISTELMÄ	3
1 JOHDANTO	5
1.1 Tutkimuksen tavoite	9
1.2 Tutkimusaineisto	10
1.3 Tutkimusmenetelmä	12
1.4 Aikaisempaa metaforatutkimusta	13
2 KOGNITIIVINEN METAFORATEORIA	16
2.1 Metaforan käsitteestä	17
2.2 Metaforan lähde- ja kohdekäsite	19
2.3 Lakoffin ja Johnsonin kognitiivinen metaforateoria	21
2.4 Kognitiivisten metaforien luokittelu	23
2.4.1 Strukturaaliset metaforat	27
2.4.2 Orientoivat metaforat	29
2.4.3 Ontologiset metaforat	30
2.4.4 Mielikuvametaforat	31
2.5 Kognitiivisen metaforateorian kritiikki	32
3 RAKKAUSMETAFORAT TABERMANNIN RUNOISSA	33
3.1 Rakkaus on juopumista	36
3.2 Rakkaus on kuolemista	38
3.3 Rakkaus on ravintoa	41
3.4 Rakkaus on rikos	44
3.5 Rakkaus on taistelua	45
3.6 Rakkaus on tuskaa	47
3.7 Rakkaus on viisautta	49

3.8 Rakkaus on epävarmuutta	50
3.9 Rakkaus on voimaa	52
3.10 Rakkaus on matka	55
4 YHTEENVETO JA POHDINTA	57
LÄHTEET	61

VAASAN YLIOPISTO
Filosofinen tiedekunta**Tekijä:**

Mirkka Sadeharju

Pro gradu -tutkielma:*Ihminen menee rikki, rakkaus ei*

Rakkausmetaforat Tommy Tabermannin runoissa

Tutkinto:

Filosofian maisteri

Oppiaine:

Nyky-suomi

Valmistumisvuosi:

2014

Työn ohjaaja:

Esa Lehtinen

TIIVISTELMÄ:

Kognitiiviset metaforat ovat ajattelun väline ja kielen keino havainnollistaa maailmaa sekä sen abstrakteja ilmiöitä. Abstraktien tunteiden kuvailemisessa metaforilla on iso rooli, sillä kirjaimellinen kieli ei useinkaan riitä tunteiden syvempään kuvaamiseen. Metaforisilla ilmaisuilla pystytään myös määrittelemään, mitä abstrakteilla tunteilla todella tarkoitetaan, ja millaisia ominaisuuksia näihin tunteisiin liittyy. Tämä tutkimus käsittelee runojen kognitiivisia rakkauden metaforia. Nämä metaforat tarjoavat tietoa paitsi rakkauden luonteesta, myös kognitiivisista metaforista yleensä.

Tutkimusaineistona on Tommy Tabermannin runoteosten rakkausmetaforia, joita tarkastellaan kognitiivisen metaforateorian valossa. Lähtökohtana on, että kieltä ja ajattelua ei voida erottaa toisistaan millään kielenkäytön alueella. Metaforien kautta ilmennetään ajattelua, johon omat kokemukset ja niistä syntyvät mielikuvaskaemat vaikuttavat. Käytännössä omien kokemusten vaikutus näkyy metaforien tulkinnassa ja toisaalta myös niiden tuottamisessa. Metaforien käyttö ja tulkitseminen onkin aina subjektiivista toimintaa, eikä yhtä oikeaa tapaa metaforien tulkinnalle tai käytölle ole olemassa.

Tutkimusmenetelmä ja -teoria ovat lähtöisin George Lakoffin ja Mark Johnsonin kognitiivisesta metaforateoriasta. Lakoff ja Johnson kategorioivat metaforia niiden lähde- ja kohdekäsitteiden merkitysten mukaan erilaisiin laajoihin yläkategorioihin, ja tätä kategoriointia hyödynnetään myös tässä tutkimuksessa. Laadittujen kategorioiden metaforaesimerkkejä on edelleen tulkittu ja analysoitu esimerkki kerrallaan. Näin on saatu selville, miksi ja millaiseksi rakkautta kuvataan metaforien avulla. Toisaalta tutkimus on myös antanut mahdollisuuden kokeilla kognitiivisen metaforateorian käyttöä poetiikan metaforiin, jotka perinteisesti mielletään vain korukieleksi ajattelun välineiden sijasta.

Tutkimus selvittää, että rakkaus liitetään lähdekäsitteisiin *juopuminen, kuolema, ravinto, rikos, taistelu, tuska, viisaus, epävarmuus, voima ja matka*. Yhteistä kaikille metaforille on rakkauden kuvaaminen kokonaisvaltaiseksi ja kaiken voittavaksi tunteeksi.

AVAINSANAT: metafora, kognitiivinen metaforateoria, runo

1 JOHDANTO

Rakkaus on kuolemista kaunein. Rakkaus on rikos, joka ei koskaan vanhene. Rakkaus on tanssimista pilven päällä pelkästä rakkaudesta juopuneena. (Tabermann 2012.) Rakkautta on kautta aikojen yritetty pukea sanoiksi. On kuitenkin lähes mahdotonta yksiselitteisesti sanoa, mitä rakkaus on, sillä rakkaus on aina kokijansa kaltainen. Siksi rakkauden kuvaamiseen tarvitaan kirjaimellisesti tulkittavan kielen lisäksi kielikuvallista kieltä, joka jättää tulkitsijalleen tilaa hahmottaa sitä omien kokemustensa ja näkemystensä kautta.

Kun rakkauden kaltaisia abstrakteja tunteita kuvaillaan ja yritetään ymmärtää, ihmisellä on apunaan luontainen taito tarkastella niitä metaforisesti. Tällaisia maailman hahmottamisen apuvälineitä kutsutaan *kognitiiviseksi metaforiksi*. Tunteille ei ole olemassa tarkkaa määritelmää niiden subjektiivisuuden vuoksi, mutta kognitiiviset metaforat tarjoavat suunnan ajatuksille ja väylän tunteiden jonkinasteiseen konkretisoimiseen sekä tietysti myös tunteiden ilmaisuun, kun kirjaimellisesti tulkittava määritelmä ei voisi kuvata koko tunnetta. Metaforinen ajattelu ja kieli sisältävätkin toisistaan sellaista tietoa, ettei kirjaimellinen kieli koskaan pysty sitä tarjoamaan (Black 1979: 97).

Vaikka metaforat perinteisesti mielletäänkin yleensä taiteeseen ja epätyypilliseen kielenkäyttöön kuuluviksi, kognitiiviset metaforat ovat osa ajattelua ja jokapäiväistä kielenkäyttöä (Goatly 1997: 1). Kognitiivisen metaforateorian kannattajien mukaan ihmisen koko ajatusmaailma onkin metaforinen. Metaforat ovat keinoja ajatella ja hahmottaa maailmaa sekä sen ilmiöitä siirtämällä toisen, yleensä konkreettisemmän ilmiön tai asian piirteitä toiseen, abstraktimpaan asiaan tehden siitä samalla ymmärrettävämmän (Kantola 2001: 272; Lakoff & Johnson 1980: 5).

Metafora on yksi esimerkki ihmiselle tyypillisestä analogisesta ajattelusta, jossa kahden erilaisen ilmiön välillä nähdään tarkoitukseen sopivaa samankaltaisuutta (Onikki-Rantajääskö 2008: 50). Esimerkiksi rakkauden käsite voidaan liittää hyvin konkreettiseen asiaan, kuten suolaan. Näin ollen kognitiivinen metafora voisi olla vaikkapa yleisesti

tunnettu *rakkaus on elämän suola*. Tällöin metafora kuvaa sitä, kuinka rakkaus tuo makua muuten mauttomaan elämään. On kuitenkin huomioitava, että aina abstraktia asiaa ei liitetäkään konkreettiseen, vaan myös kaksi abstraktia asiaa voivat kuvailla toistensa ominaisuuksia.

Kognitiivisen metaforateorian mukaan kieltä ja ajattelua ei voi erottaa toisistaan missään tilanteissa (Lakoff & Johnson 1980: 3). Ihmisellä ei siis ole käytännössä muuta itseilmaisun keinoa kielen lisäksi riippumatta siitä, onko kieli puhuttua, kirjoitettua tai ajateltua. Siksi kielen tutkiminen on tärkeä osa tiedettä, jotta saadaan uutta tietoa kielen kehitymisestä. Toisaalta kognitiivinen metaforatutkimus tuo tietoa myös ajattelusta ja siitä, miten ihminen hahmottaa maailmaa. Kun kielentutkimusta lähestytään metaforien kautta, otetaan huomioon nimenomaan tulkinnanvarainen, subjektiivinen kielenkäyttö. Metaforien ja metaforisen ajattelun etuina ovatkin tulkinnanvapaus ja mahdollisuus kietoa yhteen kieli ja ajattelu, johon jokaisen omat kokemukset vaikuttavat. Metaforat voidaan nähdä kielen rikkautena.

Kognitiivisia metaforia on oivallista tutkia jonkin abstraktin tunteen kautta. Siksi olen valinnut tutkimuskohteekseni kognitiiviset rakkausmetaforat. Vaikka rakkautta onkin tutkittu paljon, se on eittämättä kuolematon teema, josta löytyy tutkittavaa loputtomasti. Tutkimuksessani syvennyinkin rakkauden luonteen ja ominaisuuksien selvittämiseen metaforien avulla, ja hahmottelen, millaisena tai minä rakkaus nähdään ja koetaan. Metaforatutkimusta on kuitenkin aina tarkasteltava myös laajemmassa mittakaavassa. Metaforien tutkiminen tuo tietoa ajattelusta ja kielestä ylipäätään selvittämällä, miten ihminen hahmottaa maailmaa. Metaforat voivat herättää konkreettisen mielikuvan (Onikki-Rantajääskö 2003: 49), kuten esimerkiksi vakiintunut metafora *särkynyt sydän* luo mielikuvan rikkimenneestä sydäimestä, jonka palaset on vaikea yhdistää takaisin paikoilleen, jotta sydän olisi taas ehjä.

Siinä missä kieli muuttuu ja kehittyy maailman mukana, kirjallisuuskin luonnollisesti mukautuu aikansa vaatimuksiin. Myös runous on kehittynyt vapaammaksi ilmaisutavaksi, jonka tyypillinen piirre on juuri metaforisuus kognitiivisessa muodossaan. Siksi olenkin valinnut tutkittaviksi Tommy Tabermannin runojen rakkausmetaforat. Asetelma nykyaikaisen kognitiivisuutta korostavan metaforateorian ja runojen välillä on mielenkiintoinen, koska metaforat mielletään perinteisessä mielessä vain kaunopuheisiksi ilmauksiksi. Uskon tutkimusteni korostavat nimenomaan metaforien kognitiivisuutta ja sijaa ajattelun välineenä, kun tutkimuskohteena on abstrakti rakkaus-käsite.

Nietzschen mukaan metaforien muodostaminen on ihmisen perusvietti. Runoutta taas on perinteisesti pidetty tyypillisenä metaforisten ilmaisten ilmaisukenttänä. Kielikuvallisuus onkin erityisesti perinteisen runouden tunnusmerkkejä. Kuitenkin kognitiivisen metaforateorian myötä runouden metaforiikkaa voidaan tarkastella siinä missä minkä tahansa tekstien metaforisia ilmaisuja. Metaforat eivät ole runoudessakaan pelkästään kielikuvallisia ja kaunopuheisia keinoja, vaan ne ovat keino ajatella ja hahmottaa, mitä runolla halutaan sanoa. Runoudessa metaforien käyttö saattaa kuitenkin olla tarkoituksenmukaisempaa kuin arkipuheessa, jolloin konventionaalistumattomien ja tuoreiden metaforien löytäminen on todennäköisempää. (Haapala 2003: 54)

Runousopillisessa mielessä metafora merkitsee sellaista ilmaisua, joka on siirretty normaalista käyttöyhteydestään sellaiseen kontekstiin, jossa se synnyttää uusia merkityksiä (Kantola 2001: 274). Näin ollen metaforalla on myös runoudessa samanlainen strukturaalinen piirteensä kuin muissakin teksteissä tai puheessa. Ero onkin nimenomaan siinä, että runoudessa uusien merkitysten luominen on tarkoituksenmukaista. Aristoteleen mukaan runous ei ole onnistunutta, jos sillä ei ole tunnevaikutusta (Heinonen, Kivimäki, Korhonen, Korhonen, Reitala & Aristoteles 2012: 13). Tabermannin runot ovatkin kuuluja nimenomaan tunnevaikutukseltaan.

Runoudessa on mahdollista leikitellä konventionaalistuneilla ja vakiintuneilla metaforilla kirjoittamalla ne uudelleen ja luomalla uusia asiayhteyksiä ja siltoja lähde- ja kohdekäsitteiden välille. Runouden metaforat poikkeavatkin arkikielen metaforista juuri siinä, että runoudessa pyritään luomaan uusia ja tunnevaikutuksellisia ilmaisuja kliseiden sijasta. (Kantola 2001: 276.) Esimerkiksi uuden rakkauden rinnastaminen hentoon lasiin tai epäonnisen rakkauden kuvaaminen särkyneeksi sydämeksi ovat kliseisiä ja täysin konventionaalistuneita metaforia länsimaisessa kulttuurissa, joten ne eivät tarjoa minkäänlaisia uusia havainnointimalleja rakkauden kokemukseen. Jos rakkauden lähdekäsitteeksi tarjottaisiinkin esimerkiksi kuunpimennystä tai punaista aurinkoa, metaforan tulkitsijan mielikuvaskaemat alkaisivat toimia paljon aktiivisemmin. Metafora voi myös haastaa tulkitsijansa. Aristoteleen mukaan metaforan ymmärtämisen mielihyvää voidaan pitää älyllisenä mielihyvä ja verrata siihen hämmästyksen tuottamaan mielihyvään, kun tapahtumien logiikka johtaakin odottamattomiin seuraamuksiin, mutta on silti omalla tavallaan johdonmukainen (Heinonen ym. 2012: 423).

Haapalan (2003: 55) mielestä metaforat kiinnittävät taidokkaimmillaan huomion sanomisen tapaan ja purkavat kommunikaatiossa itsestään selviksi tulleita rakenteita. Metafora voi jopa toteutua kuvana tulkitsijansa mielessä. Tähän kuvaan taas vaikuttavat kiinteästi tulkitsijan omat kokemukset ja mielikuvaskaemat jostakin asiasta. Yksinkertaisimmillaan tämä voi tarkoittaa sitä, että jokin asia saattaa tuoda toisen mieleen eri asioita kuin toisen. Tällöin tietysti metaforan tulkinta saattaa olla täysin erilainen kahden tulkitsijan välillä. Voi jopa olla, että toinen ei ymmärrä metaforaa ollenkaan. Tässä tullaankin kysymykseen metaforien kulttuurisidonnaisuudesta. Täysin erilaisten kulttuurien edustajat eivät välttämättä ymmärrä toistensa metaforia ollenkaan, koska ajatusmaailma ja kokemukset ovat niin erilaisia.

Vaikka metaforatutkimukseni on nimenomaan kognitiivinen, kutsun analysoimiani kognitiivisia rakkausmetaforia jatkossa lyhyesti *metaforiksi* tai *rakkausmetaforiksi*, sillä tarkastelen kaikkia käsittelemiäni metaforia joka tapauksessa kognitiivisesta näkökulmasta

ja näen metaforat nimenomaan kognitiivisina, en pelkästään kielellisinä ilmiöinä. Metaforateorioista puhuttaessa taas on tärkeää tehdä ero nimenomaan kognitiivisen metaforateorian ja perinteisten teorioiden kesken, joten kognitiivisesta teoriasta puhuessani kutsun sitä koko termillä *kognitiivinen metaforateoria*.

1.1 Tutkimuksen tavoite

Tutkimukseni tavoite on selvittää, millaisia rakkausmetaforia Tabermannin runoissa on, ja millaisia merkityksiä nämä metaforat tarjoavat. Runojen varsinaisen analysoinnin sijaan keskityn tutkimaan, millaisena rakkautta kuvataan runoissa. Lähtökohtani tutkimuskysymysten selvittämiseksi on, että metaforien kautta saadaan tietoa rakkauden olemuksesta ja hahmotetaan abstraktin rakkaus-käsitteen olennaisin luonne. Varovainen toivomukseni on, että tutkimukseni tuo ilmi myös uudenlaisia rakkausmetaforia jo konventionaalistuneiden rakkausmetaforien kirjoon.

Metaforat ovat osa jokapäiväistä elämää, koska ne ovat vakiintuneet osaksi arkista kielenkäyttöä. Kirjallisuudessa, erityisesti runoudessa, metaforia käytetään kuitenkin huomattavan paljon enemmän ja tarkoituksenmukaisemmin kuin arkipuheessa. Runot pitkälti koostuvat erilaisista metaforista ja kielikuvista. Runouden usein ajatellaankin tarjoavan aivan uudenlaisia metaforia, joiden avulla voi löytää ennalta-arvaamattomia maailmankuvia ja tapoja tarkastella jotain asiaa (Nikanne 1992: 65). Näin ollen metaforien tutkiminen yhden merkittävimmän suomalaisen runoilijan, Tommy Tabermannin, runojen kautta on luontevaa.

Tabermannin tekstit tunnetaan siitä, että ne tarjoavat lukijalle vahvoja ja suuria tunteita. Koska hänen runonsa eivät ole perinteisiä vaan pitkälti vapaamittaisia ja moderneja, niistä voi ammentaa tuoreita ja uudenlaisia metaforia ja näkökulmia käsittelemääni aiheeseen, vaikka rakkaudesta onkin kirjoitettu paljon. Kantolan (2003: 272) mukaan erityisesti

modernissa runoudessa onkin mahdollista ymmärtää jotain erityisen oleellista juuri metaforia ratkomalla.

Olen valinnut kaikista Tabermannin runoissa esiintyvistä tunteista juuri rakkauden, koska se on niin olennainen osa runoutta ja metaforiikkaa. Vaikka rakkaus teemana onkin melko käytetty, ei se tee aiheesta kulunutta. Rakkaus kiinnostaa ihmisiä aina. Se on teema, johon palataan yhä uudelleen. Rakkauden kuvaamiseen liittyy myös hyvin paljon vakiintuneita metaforailmauksia, joita käytämme jokapäiväisessä arkikeskustelussa. Nämä vakiintuneet metaforat toimivat hyvänä pohjana mahdollisille uusille metaforille. Näin ollen tutkimusongelman rajaaminen rakkausmetaforiin muiden tunteiden sijasta on toimiva. Toisaalta on myös mielenkiintoista selvittää, löytyykö suomalaisesta nykyrunoudesta täysin uudenlaisia kuvauksia rakkaudesta.

Rakkaus on kiinnostanut ja innostanut ihmisiä kautta aikojen. Metaforatutkimuksesta taas on vuosien saatossa tullut yhä suositumpaa. Tabermannin runoja ei kuitenkaan ole käytetty ainakaan kognitiivisen metaforatutkimuksen aineistona, vaikka hänen teksteissään onkin hyvin paljon erityislaatuista metaforiikkaa. Näin ollen hänen runonsa voivat tarjota jotain uutta ja tuoretta metaforatutkimukselle. Myös metaforien tutkiminen inhimillisen tunteen kautta tarjoaa tutkimusasetelman, jollaisia ei kovin paljon ole tehty. Verrattain vähän on ylipäätään tutkittu runojen metaforiikkaa kognitiivisen metaforateorian näkökulmasta, vaikka metaforatutkimuksen suosio onkin koko ajan kasvanut, minkä voi huomata julkaistuja pro gradu -tutkielmia tai aiheesta kirjoitettuja artikkeleita tarkastelemalla.

1.2 Tutkimusaineisto

Tuskin on olemassa kovinkaan isoa ryhmää suomalaisia, jotka eivät tuntisi Tabermannia. Hänen tekstinsä kuuluvat eittämättä luetuimpiin suomalaisiin runoihin. Tabermannin runot tarjoavat mielenkiintoisen aineiston metaforatutkimukselle persoonallisuudellaan ja

paikoitellen hämmentävänkin karskilla kielellään. Tutkijan näkökulmasta Tabermannin runot soveltuvat ihanteellisesti kognitiivisen metaforatutkimuksen aineistoksi, koska niitä ei voi lukea kirjaimellisesti ymmärtääkseen sitä, mitä oikeasti halutaan sanoa. Toisaalta ne antavat lukijalle myös tilaa omille tulkinnoilleen. Tabermannin runot eivät myöskään ole kovin tyypillisiä rakkausrunoja, sillä ne eivät romantisoi rakkautta pelkästään positiiviseksi tunteeksi, vaan rakkautta kuvataan myös ronskisti, jopa rumasti.

Olen valinnut tutkimukseni aineistoksi kaksi Tabermannin runoteosta *Runot 1970–2010* (2012) sekä *Rakkauskirja* (2008). Ensimmäinen teos on runokokoelma, johon teoksen takakannen mukaan on kerätty Tabermannin rakastetuimmat runot vuosien varrelta. Teos on noin 600 sivuinen ja runoja lähes yhtä monta kuin sivujakin, mutta aineiston rajaaminen onnistuu, koska iso osa runoista ei käsittele rakkautta, vaan vaikkapa intohimoa tai unelmaa paremmasta maailmasta. Kokoelman runojen metaforista olenkin valinnut tutkimukseeni ne, jotka selvästi liittyvät rakkauden kuvaamiseen, ja suurin osa niistä jopa sisältää sanan *rakkaus*.

Toinen teos *Rakkauskirja* on julkaistu vuonna 2008. Teos on noin satasivuinen, ja se koostuu hyvin erimittaisista runoista. Jotkin runot koostuvat pelkästä metaforasta, toiset taas saattavat olla kokonaisen sivun mittaisia. Nimensä mukaisesti teos käsittelee rakkautta, ja sen sisältämät runot tarjoavat erilaisia näkökulmia rakkauteen, sen ihanuuteen ja samalla myös raastavuuteen. Teoksessa käsitellään koko rakkauteen liittyvä tunteiden kirjo, joten se on oivallinen tuoreiden metaforien löytymisen kannalta.

Tabermannia on mediassa luonnehdittu rakkauden sanansaattajaksi. Siksi lähes mikä tahansa hänen teoksistaan sopisi rakkausmetaforien tutkimiseen. Tutkimukseni aineistoksi ovatkin valikoituneet teokset, jotka tarjoavat monipuolisimman ja laajimman määrän esimerkkejä valitsemaani tutkimusaiheeseen. Teosten runot eivät myöskään ole keskenään samoja. Runokokoelma *Runot 1970–2010* sisältää noin 600 runoa, jotka ovat keskenään hyvin erilaisia ja eri aiheisia. Siksi pelkästään rakkauteen keskittyvä suppeampi

Rakkauskirja toimii runokokoelman rinnalla hyvin. Näiden kahden teoksen pohjalta rakkausmetaforien laaja tarkasteleminen onnistuu, koska ne tukevat toisiaan.

1.3 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksessani keskityn Tabermannin runoista löytyvien kognitiivisten rakkausmetaforien analysoimiseen. Kontekstin tarkemman tarkastelun jätän tutkimukseni ulkopuolelle. Sen sijaan etsin aineistostani kaikki rakkausmetaforat, yläkategorioin ne Lakoffin ja Johnsonin *Metaphors We Live By* -teoksen (1980) menetelmän mukaisesti niiden lähdekäsitteen mukaan ja tarkastelen sitten kuhunkin kategoriaan kuuluvia esimerkkejä yksitellen. Kategoriat muodostan niiden sisällön ja merkityksen mukaan. Käytännössä yläkategoria on esimerkiksi *rakkaus on voimaa*, ja tähän yläkategoriaan kuuluvat kaikki metaforat, joissa rakkaus rinnastetaan jonkinlaiseen voimakkuuteen tai vahvuuteen.

Lakoff ja Johnson (1980) luokittelevat metaforat niiden sisällön ja rakenteen perusteella kahteen pääluokkaan, konventionaalisiin ja mielikuvallisiin metaforiin, jotka jakautuvat edelleen useampaan alaluokkaan. Omassa tutkimuksessani otan myös nämä luokat huomioon ja pohdin kunkin metaforaesimerkin kohdalla, mihin luokkaan se kuuluu, tai minkä luokan piirteitä siinä on. Pääpaino tutkimuksessani on kuitenkin metaforien merkitysten analysoimisessa, koska pelkkä luokittelu ei toisi tietoa itse rakkausmetaforien merkityksistä. Luokittelu on kuitenkin niin iso osa lakoffilaista ajattelumallia, että sitä ei voi kokonaan ohittaa. Toisaalta luokittelu tuo myös lisää apuvälineitä metaforien merkitysten pohdintaan.

Suuri osa tutkimukseni metaforaesimerkeistä edustaa niin sanottuja kognitiivisia perusmetaforia, joissa kahden asian rinnastukseen käytetään olla-verbiä. Näin ollen metafora muodostetaan lähde- ja kohdekäsitteestä sekä olla-verbistä, mikä onkin

runoudessa sangen yleistä. Kognitiivisessa perusmetaforassa verbi täyttää eri tasoilta yhteen tuotujen sanojen semanttisen aukon. (Haapala 2003: 55.) Perusmuotoiset metaforat kertovat selvimmin, mitä rakkauden olemuksesta halutaan sanoa tutkimukseni tavoitetta ajatellen. Niitä analysoimalla voin olla varma, että kyseessä on nimenomaan rakkautta kuvaava metafora. Perusmetaforien lisäksi olen ottanut tarkasteluun mukaan myös hankalammin tulkittavia kognitiivisia metaforia, jotka eivät noudata peruskaavaa vaan tarjoavat tutkimukseni kannalta konkreettista tietoa verrattain erikoisemmista rakkausmetaforista.

Vaikka Lakoff ja Johnson (1980) korostavat metaforien kulttuurisidonnaisuutta, englanninkielinen teos sopii tutkimukseni pohjaksi, koska suomenkielinen ja englanninkielinen kulttuuri ovat verrattain hyvin samanlaisia ajatusmaailmaltaan. Lähes kaikki teoria-luvussa esitellyt teoksen metaforaesimerkit voidaankin suoraan kääntää sanasta sanaan suomeksi, tai ainakin suomentaminen käy ilman suurempia vaikeuksia.

Tutkimukseni on pääpiirteissään kvalitatiivinen, koska metaforien laskemisen sijasta keskistyn niiden merkitysten analysointiin. Metaforaesimerkkejä esitellessäni ja analysoidessani merkiten niiden aineistot lyhenteillä, jotta lukija näkee, kummasta teoksesta esimerkki on otettu. Käytän *Rakkauskirjasta* lyhennettä RK ja teoksesta *Runot 1970–2010* lyhennettä R.

1.4 Aikaisempaa metaforatutkimusta

Metaforatutkimus on vanhaa ja sen alkulähteet voidaan paikantaa aina antiikin Kreikasta saakka, johon kieli- ja kirjallisuustieteiden sekä klassisen retoriikan tutkimuksen juuret ulottuvat. Metafora ja sen määrittelemine on aina kiinnostanut ehkäpä tulkinnallisuutensa vuoksi lingvistien lisäksi myös filosofi. Käsitteitä metaforasta ovat aikojen saatossa Aristoteleen lisäksi pohtineet esimerkiksi filosofit John Locke, Jean-Jacques Rousseau, Immanuel Kant ja Friedrich Nietzsche. (Hellsten 1997: 9, 11.) Kirjallisuudentutkimuksessa

metafora on ollut tunnistettu retorinen tehokeino ja kielikuva jo Aristoteleen ajattelusta asti (Onikki-Rantajääskö 2008: 50).

Metaforan asema tutkimuskentällä on heijastanut sen asemaa kielessä ylipäätään (Haapala 2003: 54.) Metaforien käyttö ja niiden tutkiminen on saanut alkunsa jo Aristoteleesta, siksi mielestäni kukaan metaforia tutkiva ei voi täysin ohittaa Aristoteleen näkökantoihin perehtymistä. Metaforilla on oma erityisasemansa Aristoteleen ajattelussa. Metaforat ovat Aristoteleen mielestä kaikkein tärkeimpiä ilmaisullisia keinoja (Heinonen ym. 2012: 421). Aristoteles esittelee joitakin yhä edelleen länsimaisessa kulttuurissa tunnettuja metaforia, kuten *vanhuus on elämän auringonlasku* tai *vanhuus on elämän ilta* (Onikki-Rantajääskö 2008: 50). Jotkut metaforat voivat siis säilyä kielessä vuosisatoja, jopa tuhansia, riippumatta kulttuurin muutoksesta ja maailman kehitymisestä, minkä selittänee esimerkiksi Aristoteleen metafora vanhuudesta ja sen mukana päättyvästä elämästä. Jotkut ilmiöt ovat samoja ikuisesti, joten ne myös kulkevat kielen mukana.

Aristoteles myös painottaa metaforien kognitiivista roolia. Hänen mukaansa metaforilla on tärkeä tehtävä tiedon ja ymmärryksen lisäämisessä. Metaforien ymmärtäminen taas vaatii kykyä havaita asioiden välisiä suhteita, koska metaforia muodostetaan nimenomaan näiden suhteiden avulla. Aristoteleen mukaan metaforien ymmärtämiseen liittyvää mielihyvää voidaan verrata siihen mielihyvään, jota koetaan, kun tapahtumien logiikka ei noudatakaan uskottua linjaa ja johtaa odottamattomiin seurauksiin mutta on samalla kuitenkin hyvin johdonmukainen. (Heinonen ym. 2012: 421.)

Kun omaa tutkimustani hahmottelee tieteen kentälle, uudempaa samankaltaista tutkimusta edustaa Tissarin vuonna 2003 julkaistu väitöskirja *LOVEscapes. Changes in prototypical senses and cognitive metaphors since 1500* käsittelee rakkauteen liittyviä metaforia, ja niihin liittyviä merkitysten muutoksia englanninkielisessä kulttuurissa 1500-luvulta nykypäivään. Tutkimus osoittaa, että metaforissa on huomattavissa sekä muutoksia että pysyvyyttä. Tissari jakaa tutkimuksessaan rakkauden viiteen erilaiseen lajityyppiin, jotka

hänen mielestään on otettava huomioon aina rakkautta tutkittaessa: sukulaISRakkauteen, romanttiseen rakkauteen, ystävyysrakkauteen, Jumala-rakkauteen ja materiarakkauteen. (Tissari 2003: 31–39, 273).

Omassa tutkimuksessani tutkin ainoastaan romanttista rakkautta, jota Tissari (2003: 36) kuvaa sellaiseksi, jossa osapuolina on kaksi rakastavaista riippumatta siitä, onko rakkauden kokemus molemminpuolinen. Lähtökohtani romanttisen rakkauden määrittelemiseen myötäilee Tissarin näkemystä. Osa käsittelemistäni rakkausmetaforista korostaakin rakkauden haavoittavaa puolta, joka johtuu juuri yksipuolisesta rakkaudesta. Tabermannin runot ovat kuitenkin selvästi romanttisia, joten muut rakkauden lajityypit jätän tutkimuksen ulkopuolelle.

Rakkaus-teemaa ovat tutkineet myös Salla Kujamäki (2011) ja Katja Heittola (2007) pro gradu -tutkielmissaan Ristiriitainen rakkaus ja Rakkaus on kuolemista. Molemmat tutkimukset käsittelevät rakkausmetaforia perustuvat Lakoffin ja Johnsonin kognitiiviseen metaforateoriaan kuten omakin tutkimukseni. Heittola (2007) hyödyntää lisäksi Tissarin (2003) mallia rakkauden jakamisesta viiteen erilaiseen lajityyppiin. Molemmat tutkimukset hakevat vastausta kysymykseen, millaisia rakkausmetaforia käytetään, ja miten näitä metaforia voidaan tulkita. Metaforien merkitysten löytäminen on avainasemassa.

Tutkimusta nimenomaan kognitiivisista metaforista runoudessa on olemassa verrattain vähän, vaikkakin Heittolan (2007) pro gradussa käsitellään runoja. Esimerkiksi Kantola (2003: 272) on kuitenkin tutkinut runoutta ja metaforiikkaa yleisesti moderneissa ja uusissa runoissa. Hän esittääkin, että ilman metafora-käsitteen ymmärtämistä moderni runous, jota myös Tabermann tuotannollaan edustaa, ei avaudu. Kantola (2003: 287) myös päätyy toteamaan, että siinä missä runot, myöskään metaforat eivät ole yksiselitteisiä julkilausumia, vaan ne muuttuvat ja kehittyvät aina, kun niitä luetaan.

2 KOGNITIIVINEN METAFORATEORIA

Kognitiivinen metaforateoria kuuluu kognitiivisen kieliopin perinteeseen ja ajattelutapaan. Metaforateorian taustalla on ajatus, että metaforan kohteena olevaan asiaan siirretään metaforan lähteenä olevasta käsitteestä uusia seikkoja, jotka eivät siihen luonnostaan kuulu. Metaforan laajuus käsitteistyksessä onkin yksi kognitiivisen metaforateorian perushypoteeseista (Onikki 1992: 33). Kognitiivista metaforaa voidaan käyttää esimerkiksi silloin, kun elämästä puhutaan junamatkana. Tällöin voidaan sanoa *elämän suistuneen raiteiltaan* tai *raiteiden kuljettavan perille*. Junalle ja rautatielle ei ole varsinaista vastinetta elämän käsitteessä. Esimerkiksi Lakoff ja Johnson (1980) ovat kuitenkin sitä mieltä, että tällaisilla suoran analogian ylittävillä puolilla on kuitenkin oma logiikkansa metaforissa. (Nikanne 1992: 60, 63–64.)

Kognitiivisen metaforateorian puolestapuhujat ajattelevat, että ihminen elää metaforien mukaan, sillä metaforat ovat ainoa keino käsittää abstrakteja käsitteitä ja havainnoida maailmaa (Nikanne 1992: 64). Näitä abstrakteja asioita ja havaintoja taas ymmärretään toisten käsitteiden kautta tai avulla. Koska metaforat ovat keino ajatella ja jäsentää maailmaa ja sen ilmiöitä, ei myöskään kielenkäyttäjän omia kokemuksia tai kulttuuria voi olla huomioimatta. Omat kokemukset muokkaavat sitä, miten maailmaa havainnoidaan. Kognitiivinen metaforateoria edustaa eksperientalistista käsitystä, eli ihmistä ei voida erottaa kokemuksistaan (Nikanne 1992: 68). Nikanteen mukaan (1992: 64) kulttuuri vaikuttaa käytettäviin metaforiin, mutta myös metaforat vaikuttavat ilmeisen paljon vallitsevaan kulttuuriin. Kun ihmiset kommunikoidessaan käyttävät metaforia, ne leviävät puhujalta toiselle ja näin ollen jotkin metaforat tulevat kulttuurissa konventionaalisiksi eli totutuiksi ja tavanomaisiksi. Kulttuurit eroavat toisistaan siinä, mitä metaforia ne ovat konventionaalistaneet.

Kun kognitiivisia metaforia käytetään, puhuja valitsee sanansa sen mukaan, miten hän kategorioi ne entiteetit, asiantilat tai suhteet, joista puhuu (Koski 1992: 13). Myös Lakoff ja

Johnson puhuvat metaforien kategorioinnista. Ihmisellä on luontainen tapa, jopa tarve, luokitella asioita. Kategoriointi voi olla välitöntä tai komplisoitua. Lisäksi puhuja soveltaa kielijärjestelmässä vallitsevaa leksikaalisen yksikön ja käsitemaailman, tai reaali maailman, resiprookkista suhdetta. Puhujan ilmaus ei kuitenkaan ainakaan joka tapauksessa vastaa kielenulkoista todellisuutta sinänsä, vaan sitä miten kuulijan halutaan tulkitsevan kielenulkoisen ilmiön, tai miten puhuja näkee tai tulkitsee kyseisen asian. (Koski 1992: 13.)

Kognitiivisen metaforateorian perusajatus on siis se, että myös tavallisessa arkikielessä käytetään metaforia sekä tiedostamatta että tiedostaen. Näitä tavallisen arkikielen konventionaalisia ja konventionaalistumattomia metaforia taas käytetään edelleen poetiikassa. Niin sanottu poeettinen metafora onkin näiden metaforien käyttöä erilaisin tavoin. Erityisesti poetiikassa käytetään kognitiivista perusmetaforaa, joka koostuu kohde- ja lähdekäsitteen lisäksi olla-verbistä (Koski 1992: 17, Haapala 2003: 55). Esimerkiksi metafora *rakkaus on tuli* on poeettismuotoinen kognitiivinen perusmetafora. Yksinkertaisesta rakenteestaan huolimatta perusmetafora on yhtä lailla tulkittavissa omien kokemusten ja mielikuvasekeemojen kautta kuten monimutkaisemmatkin metaforat.

2.1 Metaforan käsitteestä

Metaforan käsitteen määrittely nähdään ongelmallisena, ja se onkin synnyttänyt jatkuvaa keskustelua metaforatutkijoiden keskuudessa (Haapala 2003: 56). Nikanteen mukaan (1992: 61) metaforan määrittelyn hankaluus johtuu ainakin osittain siitä, että metaforateorioiden julkaisut on haluttu pitää niin yleismaailmallisina kuin mahdollista. Metafora tulee kreikankielisestä verbistä *metafero*, joka tarkoittaa siirtämistä, kuljettamista, muuttamista tai keskenään sekoittamista. Myös Aristoteles määrittelee metaforan sanan siirtämiseksi toiseen yhteyteen (Heinonen ym. 2012: 424). Laitinen taas määrittelee metaforan lyhennetyksi vertaukseksi, jossa kuin-sana on jätetty pois ja jäljelle jää kahden erillisen käsitteen liitto. Metaforan määrittelyssä voidaan kuitenkin käyttää myös tarkempaa

erittelyä. Richardsin mukaan metaforan kaksi erillistä osaa voidaan nimetä sanoilla *tenor*, pääajatus tai punainen lanka, ja *vehicle*, ilmaisuväline. (Kantola 2001: 274.)

Yleisesti metafora voidaan määritellä vertaukseen perustuvaksi lausekuvioksi, jossa jotain asiaa käytetään kuvaamaan asiaa, jota se ei tavallisesti kuvaisi (Haapala 2003: 55). Lipka (1988: 358) esittää metaforan semanttiseksi kaavaksi seuraavaa:

X on ikään kuin Y, suhteessa Z.

Lipkan kaavassa X edustaa puhujan tarkoittamaa kategoriala, Y taas sitä kategoriala, johon X:ää verrataan. Z merkitsee, missä suhteessa, eli millaisten ominaisuuksien tai piirteiden vuoksi X:ää ja Y:tä verrataan metaforisesti. Koska metaforien avulla hyvinkin erilaisia ja toisistaan poikkeavia asioita voidaan verrata tai assosioida yhteen, X ja Y ovat yleensä peräisin eri käsitteistöistä, eli eri kategorioiden sanoista. (Koski 1992: 14.) Näin ollen rakkausmetaforista puhuttaessa rakkaus on X. Y taas voi olla vaikkapa kuolema. Siten Z on jotain, joka kuvaa molempia ilmiöitä, joilla ei näennäisesti ole mitään yhteyttä. Rakkaus ja kuolema voidaan molemmat kuvata jonkin ajanjakson päättymisenä. Tarkoituksenmukaisempaa onkin määritellä metaforan käsite kaavan avulla perinteisen määrittelyn sijasta, koska kaava havainnollistaa samalla myös, miten metaforat syntyvät ihmismieleessä. Jos metaforan sanotaan olevan yksi kuvaannollinen ilmaisutyyppien laji, kaavan muuttujaa X voisi sanoa kuvattavaksi, Y:tä kuvaksi ja Z:ta perusteeksi (Koski 1992: 14).

Metaforan kaavassa X ja Y edustavat kielenulkoisia ilmiöitä, kuten entiteettejä, toimintoja tai ominaisuuksia, ja tekstissä on Y:tä merkitsevä sana X:ään viittaamassa. Prototyyppisessä Y:ssä on sellaisia stereotyyppisiä piirteitä tai ominaisuuksia, joita myös X:ssä on, tai joita puhuja haluisi siinä olevan. Tavallisesti X ja Y kuuluvatkin eri käsitteistöihin. (Koski 1992: 14.) Jos siis rakkaus rinnastetaan kuolemaan, niissä joko nähdään samanlaisia piirteitä, tai sitten kuoleman ominaisuudet halutaan siirtää rakkaus-

tunteeseen. On kuitenkin olemassa myös sellaisia metaforia, joiden lähde- ja kohdekäsitteet edustavat ainoastaan hyvin väkinäisesti eri käsitekenttiä (Koski 1992: 14). Tällaisia metaforia on kuitenkin olemassa sängen vähän verrattuna metaforiin, jotka muodostuvat eri käsitekenttien sanoista, mikä johtunee siitä, että metaforien kautta monesti pyritään luomaan uusia näkökantoja tarkastella maailmaa. Saman käsitekentän sanojen yhdistäminen ei anna tilaa omien havaintojen ja päätelmien tekemiselle.

2.2 Metaforan lähde- ja kohdekäsitteet

Lakoff ja Johnson (1980) korostavat metaforien osittaisuutta. Osittaisuudella tarkoitetaan sitä, kuinka metaforien eri osat eivät aina sovi saumattomasti toisiinsa. Osittaisuudella pyritään selittämään toisiinsa täysin liittymättömien asioiden yhdisteleminen metaforia muodostettaessa. On kuitenkin oletettava, ettei metaforisia käsitteitä voi yhdistää toisiinsa täysin mielivaltaisesti. Tällöin tuoreiden metaforien käyttäminen olisi täysin turhaa, koska kukaan muu kuin tekijä ei ymmärtäisi niitä, ei ainakaan samalla tavalla. Siten tuore metafora olisi kommunikaatiokeinona täysin käyttökelvoton. (Nikanne 1992: 67–68.) Näin ollen osittaisuudessakin on toteltava tiettyjä yleisiä periaatteita. Näitä metaforan osia nimitetään metaforien lähde- ja kohdekäsitteiksi.

Nikanteen (1992) mukaan ne metaforat, jonka lähde- ja kohdekäsitteet täysin vastaavat toisiaan, eivät juurikaan vaikuta ajatteluamme. Lähdekäsitteellä tarkoitetaan sitä metaforan osaa, johon kohdekäsitettä verrataan. Sen sijaan metaforista tekee mielenkiintoisen se, lähdekäsitteeseen lisätään jotain siihen kuulumatonta. (Nikanne 1992: 63.) Esimerkiksi rakkautta voidaan verrata suolaan, jolloin rakkaus nähdään elämän suolana. Näin metaforassa yhdistyy kaksi aivan erilaista elementtiä, joista toinen on abstrakti ja vaikeammin ymmärrettävä, toinen taas konkreettinen ja helposti käsitettävissä.

Metaforan lähde- ja kohdealueiden havainnointi ja tunnistaminen saattaa olla haastavaa. Kognitiivisen metaforateorian mukaan lähde- ja kohdealueiden tunnistaminen on pitkälti riippuvainen ihmisen havainnoista ja kokemuksista, eli mielikuvaskemoista, joiden merkitystä muun muassa Lakoff ja Johnson korostavat. (Kövecses 2002: 37.) Kognitiivisen metaforateorian mukaan jokaisella metaforalla on olemassa oma lähdekäsitteensä, mutta sen tunnistamiseksi metaforan on oltava käyttäjänsä kokemusten mukaan motivoitunut (Lakoff 1987: 276). Metaforan lähdekäsitteen tunnistamisen voidaan ajatella riippuvan myös kulttuurisista seikoista. Jos jonkin kulttuurin edustaja ei tiedä esimerkiksi metaforaa rakkaus on elämän suola, hän ei ymmärrä suolan olevan kyseisen metaforan lähdekäsite.

Yleinen Lakoffin ja Johnsoninkin (1980) käyttämä metafora on *elämä on matka*. Kyseinen metafora toistuu kulttuureista ja kielistä toisiin, eli se on universaalisti ymmärrettävä. Elämä edustaa siinä kohdealuetta ja matka lähdealuetta, jonka ominaisuuksia käytetään elämän kuvaamiseen. Metaforaan voidaan soveltaa päättelyä, jonka mahdollistaa kokemuksiin perustuva matkantekoon liittyvä tieto. Näin metaforasta voidaan löytää lähde- ja kohdealueen osien keskinäisiä vastaavuuksia. (Onikki-Rantajääskö 2008: 54.) Metaforassa esimerkiksi matkustaja voidaan nähdä ihmisenä tai eläjänä, matkan alku syntymänä ja loppu kuolemana sekä poikkeamat reitiltä väärinä valintoina. Näin ollen matkustaja, matkan alku ja loppu sekä poikkeamat reitiltä johdetaan lähdealueesta, kohdealueesta taas tulevat eläjä, syntymä, kuolema ja väärät valinnat.

Lakoffilaisen ajattelun mukaan metafora perustuu struktuurin säilymiseen. Toisin sanoen metafora kytkee kahta käsitteistyksen alaa toisiinsa siten, että niiden välille hahmottuu rakenteellinen samankaltaisuus. Vaikka metaforinen vastaavuus on aina osittaista, mutta Lakoffin mukaan se osa lähdealueen rakennetta, jota metaforinen siirtymä koskee, säilyttää kognitiivisen topologiansa. Kognitiivisella topologialla tarkoitetaan metaforan mielikuvaskemaattista rakennetta. Tätä periaatetta kutsutaan invarianssihypoteesiksi. (Onikki 1992: 34.) Invarianssin vuoksi täysin toisiinsa liittymättömiä asioita voidaan hahmottaa toistensa kautta, sillä mielikuvaskemat säilyvät.

Metaforinen vastaavuus lähde- ja kohdekäsitteissä on strukturoitunut eli rakenteellistunut, ja siihen kuuluu ontologisia vastaavuuksia. Tietyt lähdealueen entiteetit vastaavat tiettyjä kohdealueen entiteettejä. Tieto kohdealueesta siirtyy siis koskemaan osin myös lähdealuetta. (Onikki 1992: 35.) Toisin sanoen siis lähdekäsitteen ominaisuudet rinnastuvat kohdekäsitteeseen. Lakoffin (1990: 48) esimerkki lähde- ja kohdekäsitteen strukturaalisuudesta on *rakkaus on matka*. Esimerkissä käsitteiden vastaavuuden perusteella matkan esteisiin soveltuva päättely vertautuu suhteen vaikeuksien ratkaisuvaihtoehtoihin (Onikki 1992: 35). Rakkaussuhde voi siis vertautua esimerkiksi kulkuneuvoon, jolla yhteinen matka kuljetaan. Yhdessä voidaan myös päättää, mihin suuntaan kuljetaan. Metaforilla ei ole kuitenkaan tarkoitus luoda kohdealueesta täysin aukotonta kuvaa, vaan tarkoitus on korostaa sen eri puolia (Onikki 1992: 35). Osittaisuudessa piileekin metaforien voima. Kuulijaa voidaan metaforaa käyttäen ohjata näkemään jokin asia tietyllä tavalla, eli hänen päättelyään voidaan ohjata metaforisesti. Onikki-Rantajääskön (2008: 52)

2.3 Lakoffin ja Johnsonin kognitiivinen metaforateoria

Käyttämäni teoria pohjaa Lakoffin ja Johnsonin kognitiiviseen metaforateoriaan (1980). Sitä käytetään pohjana useimmille metaforatutkimuksille, vaikka teoria onkin saanut myös kritiikkiä vaikeutensa ja korostetun kognitiivisen näkökantansa vuoksi. Teorian lähtökohtana on, että metaforat ohjaavat ymmärrystä maailmasta kielessä, toiminnassa ja ajattelussa (Hellsten 1998: 67). Metaforat ovat läsnä jokapäiväisessä kielenkäytössä, oli se sitten tiedostettua tai ei. (Lakoff & Johnson 1980: 22). Metaforat ovat ikään kuin keino ajatella. Metaforia käytetään esimerkiksi silloin, kun abstraktia asiaa käsitellään konkreettisemmän asian kautta ymmärtämisen helpottamiseksi (Ullmann 1962: 215–216).

Lakoffin ja Johnsonin (1980) kognitiivinen metaforateoria perustuu siihen, että koko ihmisen metaforinen käsitejärjestelmä syntyy omista kokemuksista. Kokemukset ja niistä

tehdyt havainnot taas synnyttävät mielikuvaskemoja, jotka Lakoff ja Johnson jakavat erilaisiin laajoihin kategorioihin. Lakoffilaisen ajattelun mukaan metaforat ovat kielen kulmakiviä, jotka jäsentävät ajatuksia. Metaforia käyttämällä jokin ilmiö ymmärretään toisen ilmiön avulla tai sen kautta. Lakoffin ja Johnsonin mukaan metaforisia ilmauksia ei voida korvata kirjaimellisilla ilmaisuilla. Tämä erottaakin Lakoffin ja Johnsonin käsityksen kielellisten metaforien tutkijoiden käsityksistä. (Lakoff & Johnson 1980: 4, 55.)

Kognitiivisen metaforateorian mukaan ihminen siis ymmärtää ympäröivän maailman ilmiöt metaforisina omien kokemustensa kautta. Siksi metaforat ovat aina myös subjektiivisia, vaikka useimmat metaforat ymmärretäänkin samalla tavalla. Metaforan subjektiivisuus perustuu omiin mielikuviin ja kokemuksiin, jotka eittämättä ovat jokaisen kohdalla erilaisia. Ihminen heijastaa uusia ilmiöitä ja tapahtumia suhteessa jo kokemiinsa.

Metaforat voivat käsitellä mitä tahansa aihetta, kunhan siihen liitetty kaksi ilmiötä voidaan järkevästi assosoida yhteenkuuluviksi. Lakoff ja Johnson (1980) eivät annakaan mitään tarkkaa ohjetta metaforien muodostamiseen. Koska ihminen havainnoi ja ymmärtää maailmaa metaforisesti, myös metaforien muodostaminen on luontevaa. Suuri osa metaforien muodostamisesta ja käyttämisestä tapahtuukin täysin tiedostamatta.

Kognitiivinen metaforateoria korostaa metaforan kehollisuutta ja kokemuksista kumpuavaa luonnetta (Hellsten 1997: 22). Lakoff ja Johnson (1980) esittävät, että metaforat kuuluvat ennen kaikkea ihmisen ajatteluun ja käytökseen kielenkäytön lisäksi. Ihmisen tapa luokitella ja ymmärtää asioita on hyvinkin metaforinen, eli jokin asia ymmärretään toisen ilmiön avulla tai kautta. Automaattisesti luodut metaforiset käsitteet, kuten *rakkaus on voima*, kumpuavat omista kokemuksista ja ovat pitkälti tiedostamattomia. Koska kaikki toiminta, vuorovaikutus ja ajattelu perustuvat tähän tiedostamattomaan järjestelmään, voidaan metaforia tutkia kielen avulla siitä huolimatta, että ne eivät ole vain kielen keinoja. Arkipäiväinen kielenkäyttö perustelee koko systeemin perustumisen metaforisuuteen. (Lakoff & Johnson 1980: 4.)

Lakoffin ja Johnsonin näkemys pohjautuu Edward Sapirin ja Benjamin Lee Whorfin lingvistiseen suhteellisuusteoriaan. Sapirin ja Whorfin teoria korostaa kielen ja yhteiskunnan yhteenkuuluvuutta; kieli on ajattelun perusta ja edustaa symbolisesti kulttuuria. (Karlsson 1998: 27.) Kieli synnyttää näkökulman maailmaan (Dufva 2002: 26, 175). Myös Lakoff ja Johnson (1980: 4–5) ajattelevat, että metaforien lähtökohta on subjektiivinen ja kulttuurisidonnainen. Eri kulttuureissa metaforat ymmärretään eri tavalla, ja eri kulttuurien edustajat eivät välttämättä ymmärrä muiden kulttuurien metaforia. Metaforat siis vaihtelevat kulttuureittain.

2.4 Metaforien luokittelu

Metafora on yleisnimitys metaforisille ilmauksille. Metaforia on kuitenkin olemassa monenlaisia ja eri kategorioihin sekä luokkiin sopivia. Erilaisia metaforaluokitteluja onkin kehitelty useita, ja luokittelu tapahtuu yleensä metaforan sisällön tai merkityksen mukaan, mutta myös metaforan rakenne otetaan usein huomioon luokittelussa. Kosken (1992: 30) mukaan metaforat eivät muodostakaan missään mielessä yhtenäistä kielijärjestelmän kategoriaa, vaikka metaforan kriteerinä pidettäisiinkin perinteistä semanttista kaavaa *X on niin kuin Y, suhteessa Z*. Metaforat muodostavat siis hyvin monimuotoisen järjestelmän, jonka luokittelusta käydään kädenvääntöä monien tutkijoiden kesken. Tutkimuksessani hyödynnän Lakoffin ja Johnsonin (1980) laatimaa metaforaluokittelua, mutta vertailukohtina ja käsittelen myös kahta muuta tapaa ryhmitellä ja luokitella metaforia.

Aristoteles lajittelee metaforat sen mukaan, onko uusi ilmaus merkityksensä suhteen yleisemmällä tasolla kuin ilmaus, jonka se korvaa. Jaottelu on Aristoteleelle hyvin tyypillinen. Aristoteles luokittelee asioita ja ilmiöitä ryhmiin niille yhteisten ja niitä erottavien piirteiden mukaan yleiseen ja universaaliin luokkaan. Aristoteleen metaforaluokittelu poikkeaa suuren osan nykyään tunnetuista metaforien luokittelutavoista,

sillä siinä metaforat erotellaan yleisen, *genoksen*, ja erityisen, *eidoksen*, välillä. Luokittelu tehdään sen mukaan, onko uusi ilmaus merkityksensä suhteen yleisemmällä tasolla, kuin ilmaus, jonka se korvaa. (Heinonen ym. 2012: 424.)

Aristoteles esittelee neljä metaforaluokkaa. Ensimmäisessä luokassa erityinen on korvattu yleisellä (Heinonen ym. 2012: 424), millä tarkoitetaan sitä, kuinka johonkin erityissanastoon kuuluva sana korvataan yleisemmällä sanalla, jonka ymmärtää isompi joukko ihmisiä. Toinen metaforaluokka toimii päinvastaisesti ensimmäisen kanssa, eli yleinen on korvattu erityisellä. Kolmannessa luokassa erityinen sana korvataan toisella erityisellä. Neljänteen luokkaan kuuluvat analogiset metaforat, joissa yhdistetään ristiin kaksi käsiteparia. (Heinonen ym. 2012: 424.)

Kun Aristoteleen metaforaluokittelua soveltaa rakkausmetaforien tutkimiseen, tulee kiinnittää huomiota nimenomaan siihen, millaiseen käsitteeseen, asiaan tai ilmiöön rakkaus-käsite liitetään. Aristoteelisessa luokittelussa rakkaus-käsitteen voidaan nähdä edustavan erityissanastoa abstraktiutensa vuoksi, vaikka se ei sinällään olekaan varsinainen erityissana. Se on kuitenkin siitä huolimatta käsite, jota kaikki eivät osaa määrittellä. Yleistä osaa rakkausmetaforassa taas voisi edustaa esimerkiksi *nälkä*, joka on hyvin konkreettinen ja helposti ymmärrettävä sana. Näin ollen metafora olisi *rakkauden nälkä*, jolla viitataan ihmisen haluun tai tarpeeseen rakastua ja kokea rakkautta.

Koski (1992: 20–30) puolestaan hahmottelee metaforille verrattain monimuotoisempaa jakoa Lakoffiin ja Johnsoniin (1980) sekä Aristoteleeseen (2002) verrattuna, vaikka varsinaisesta luokittelusta ei ehkä voidakaan puhua. Korrektimpi ilmaisu onkin esimerkiksi ryhmittely. Koski puhuu *poeettisista*, *affektiivisista*, *termiityneistä*, *objektiivisista*, *subjektiivisista*, *luokittavista* ja *kuvailevista* metaforista. Erikseen hän mainitsee myös niin sanotut *hellittelymetaforat* sekä *eläinmetaforat*, joita arkikielessäkin käytetään runsaasti. Kosken (1992) ryhmittely perustuu paitsi metaforan sisältöön ja rakenteeseen, myös sen käyttöfunktioon, mutta ryhmittely ei ole yhtä tarkkaan rajattu kuin esimerkiksi Lakoffilla ja

Johnsonilla (1980), jotka jakavat metaforat tarkasti omiin ryhmiinsä. Kosken ryhmittelyssä korostuvat metaforien ominaisuudet ja piirteet suhteessa käyttöyhteyteen.

Kosken (1992: 20–21) mukaan poeettiset metaforat ovat sellaisia, jotka eivät sinällään välttämättä sisällä kuin denotatiivisen, ensisijaisen, merkityksen, millä tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi ilmaisu *rakkauden tuli palaa kuin öljy lampussa* merkitsee viestinnällisesti vain rakkautta referenssistään huolimatta. Tällaisessa metaforassa varsinainen asia ilmaistaan ei-metaforisella genetiiviattribuutilla, *rakkauden*, jonka pääsanana on itse metafora, *tuli*. Kosken näkemys poeettisten metaforien luonteesta poikkeaa omastani, sillä lähtökohtani tässä tutkimuksessa on, että jokaisella metaforalla on piilevä, konnotatiivinen merkityksensä, joka muotoutuu tulkitsijan omien kokemusten kautta, eikä pelkästään denotatiivisia merkityksiä ole metaforia tulkittaessa.

Tutkimustani ajatellen erityisen mielenkiintoisia ovat oman pragmaattisen ryhmänsä muodostavat metaforat, joita Koski (1992: 24) nimittää hellittelymetaforiksi. Hellyttelymetaforia käytetään lähinnä puhuttelutilanteissa. Ne ovat hyvin yleisiä rakastuneiden keskuudessa ja vakiintuneet puhekieleen. Konventionaalistuneimpia hellittelymetaforia ovat naisesta käytettävät lintumetaforat. Rakastaan voi kutsua esimerkiksi kyyhkyksi tai puluksi. Suomen kielen hellittelyfunktioisilla pikkulintujen nimityksillä on taustansa myös kansanrunoudessa. Perusteena naisista käytetyille pikkulintumetaforille on nimenomaan pienuus, jopa jonkinlainen avuttomuuden mielikuva. (Koski 1992: 24.) Oma rakas kun yleensä mielletään omassa mielessä pieneksi, hoivattavaksi ja varovaisesti käsiteltäväksi.

Hellyttelymetaforina käytettyjen lintumetaforien lisäksi oman ryhmänsä muodostavat eläinmetaforat ovat omiaan arvottamaan kohdettaan. Ne ovatkin usein affektiivisia. Kosken (1992: 21) mukaan osa metaforista on affektiivisia, osa taas ei. Affektiivisilla metaforilla arvotetaan, evaluoidaan, jotakin referentin ominaisuutta. Affektiivisuutta ja arvottamista tarkasteltaessa on otettava huomioon myös se kielen rekisteri, jossa sanaa käytetään sekä

se, onko käsite itsessään jo arvottunut. Esimerkiksi ihmisen ominaisuuksista käytetään assosioivia ja arvottavia metaforia. Jos teemana on rakkaus, metafora *sika* viittaisi huonosti kumppaniaan kohtelevaan mieheen, *käärme* taas kieroon naiseen, joka kiemurtelee miehensä ympärille yhä tiukemmin ja tiukemmin.

Monet aihepiiriltään saman kategorian metaforat, kuten eläinmetaforat ja hellittelymetaforat, ovat termiityneitä. Termiityneet metaforat muodostavatkin oman metaforaryhmänsä. Termiityneet metaforat taas voivat olla joko objektiivisesti tai subjektiivisesti johdettuja käyttöfunktionsa mukaan. Esimerkiksi termiitynyt metafora *jänis* tarkoittaa objektiivisesti tarkasteltuna salamatkustajaa, mutta subjektiivisesti se tarkoittaa sen sijaan arkaa ihmistä. (Koski 1992: 21.) Jako objektiivisiin ja subjektiivisiin metaforiin on toimiva myös rakkausmetaforia tarkasteltaessa, sillä metaforien merkitys on niissäkin hyvin vaihteleva, kun tarkasteluun otetaan mukaan myös konteksti, jossa metafora esiintyy. *Jänis*-metaforankin objektiivisuus tai subjektiivisuus selviää ennen kaikkea kontekstista. Kosken (1992: 23) mukaan objektiivinen metafora on usein denotatiivisempi kuin subjektiivinen metafora, sillä subjektiivisen metaforan luonne selviää yleensä kontekstia tarkastelemalla.

Jako luokittaviin ja kuvaileviin metaforiin korostaa metaforien leksikaalistumista. Luokittavat metaforat ovat yleensä aina leksikaalistuneet, ja niillä on denotatiivinen merkityksensä. Kuvailevat metaforat taas ovat usein leksikaalistumattomia ja jopa ainutkertaisia. Luokittavat ja kuvailevat metaforat voivat olla myös pejoratiivisesti evaluoivia eli halventavia. (Koski 1992: 22.) Jos liikutaan rakkauden aihepiirissä, jätetty voi kutsua jättäjää *nartuksi* tai *siaksi*, jotka molemmat ovat vahvasti pejoratiivisia ja kuvailevia. Luokittaviin ja kuvaileviin metaforiin liittyy olennaisesti myös affektiivisuus.

Kosken (1992) verrattuna huomattavasti tarkemmin rajatun luokittelun ovat laatineet Lakoff ja Johnson (1980). He jakavat metaforat konventionaalisiin ja ei-konventionaalisiin metaforiin. Konventionaalisella metaforalla tarkoitetaan metaforaa, joka kumpuaa suoraan

omista kokemuksista. Ei-konventionaalisella taas tarkoitetaan mielikuvametaforaa, jonka ymmärtäminen vaatii hieman enemmän tarkastelua, sillä sen merkitys ei ole suoraan juonnettavissa kulttuurista. Mielikuvametaforien tunnistaminen saattaa olla ongelmallista, koska ne eivät ole konventionaalistuneet eli vakiintuneet osaksi totuttua arkikieltä. Konventionaaliset metaforat jaetaan kolmeen luokkaan, joita ovat strukturaaliset, ontologiset ja orientoivat metaforat. Ontologiset metaforat jaetaan edelleen aineellisiin metaforiin, säiliömetaforiin ja personifikaatioihin. (Lakoff & Johnson 1980: 4–5, 14–15, 25, 28, 33.)

Strukturaalisista, orientoivista ja ontologisista metaforista käytetään myös monia muita nimityksiä, mutta tässä tutkimuksessani olen valinnut käyttöön edellä mainitut nimitykset. Vaikka en tutkimuksessani keskity luokittelemaan aineistostani löytyneitä rakkausmetaforia metaforaluokkiin, ovat ne niin iso osa lakoffilaista ajattelumallia, että ne on syytä käydä läpi luokka kerrallaan. Seuraavissa alaluvuissa käsittelen jokaisen metaforaluokan tiivistetysti. Esimerkkeinä käytän Lakoffin ja Johnsonin (1980) esimerkkejä, jotka havainnollistavat kunkin metaforaluokan ideaa.

2.4.1 Strukturaaliset metaforat

Strukturaaliset metaforat auttavat ymmärtämään ja hahmottamaan jonkin ilmiön toisen ilmiön avulla tai sen kautta. Sillä, onko näillä kahdella ilmiöllä näennäisesti mitään yhteyttä, ei ole merkitystä. Lakoffin ja Johnsonin (1980) mukaan metafora *väittely on sota* on havainnollistava esimerkki strukturaalisen metaforan toimintaperiaatteesta. Metafora toimii täysin strukturaalisuuden periaatteen mukaan. *Sota* auttaa ymmärtämään *väittelyä*. Väittelytapahtuma on helpompi ymmärtää, kun sitä tarkastellaan sotana. Väittely voidaan siis joko hävitä tai voittaa, väittelyssä puolustetaan tai vastustetaan ja yleensä väittelijät ovat kehittäneet jonkinlaisen strategian, miten vastustaja voitetaan. (Lakoff & Johnson 1980: 4.)

Metafora *väittely on sotaa* kuvaa metaforien irrallisuutta kirjaimellisesta kielestä. Väittelyä ei voida ymmärtää sellaisena fyysisenä sodankäyntinä, kuin sodan yleisesti ajatellaan olevan. Kuitenkin väittelytapahtuman rakenne muistuttaa erehdyttävästi sodankäyntiä. Kyseessä onkin metaforinen käsitepari, jossa on metaforista kielenkäyttöä ja toimintaa. (Lakoff & Johnson 1980: 5.)

Toinen omasta kulttuuristamme kumpuava strukturaalinen metaforaesimerkki on *aika on rahaa*. Sekä aika että raha ovat asioita, jotka pitkälti ohjaavat kulttuurimme toimintaa. Kiireisessä yhteiskunnassa aika on arvokasta, jopa kallista, mikä ilmenee monissa metaforisissa lauseissa, kuten *kiitos ajastasi* tai *tuhlaat aikaani*. Aika ymmärretään asiana, joka vähenee, jota voidaan ottaa pois, ja josta maksetaan käytön tai työn mukaan. (Lakoff & Johnson 1980: 8.) Aikaa voidaan säästää olemalla tehokkaampi, tuhлата hyödyttömiin asioihin tai investoida pahan päivän varalle. *Aika on rahaa* on siis hyvinkin kulttuurisidonnainen metafora, joka kuvaa sitä, kuinka kulttuurissamme käyttäydytään, kuin aika todella olisi rahaa, maksuväline.

Siitä huolimatta, että strukturaalisia metaforia voidaan muodostaa paljonkin toisistaan eroavista asioista, on huomioitava, ettei niitä voi muodostaa täysin mielivaltaisesti. Vaikka metaforan ensimmäinen osa, jota nyt kutsun A:ksi, tarkoittaisi jälkimmäistä osaa, B:tä, se ei tarkoita, että B automaattisesti olisi A. Esimerkiksi metafora *väittely on sotaa* on täysin ymmärrettävä näin päin, mutta toisin päin käännettynä metafora ei olisikaan enää toimiva. (Lakoff & Johnson 1980: 108.)

Strukturaalisille metaforille on tyypillistä, että metaforan jälkimmäinen, eli määrittävä osa, on konkreettisempi kuin ensimmäinen osa. Näin jälkimmäinen osa määrittelee abstraktimpaa osaa ja tekee koko metaforasta ymmärrettävän. Näin ollen esimerkiksi abstrakteja tunteita, kuten rakkautta, pystytään kuvailemaan konkreetimpien asioiden avulla. (Lakoff & Johnson 1980: 115.)

2.4.2 Orientoivat metaforat

Orientoivat metaforat ymmärretään täysin eri tavoin kuin strukturaaliset eli rakenteelliset metaforat. Orientoivia metaforia ei käsitetä minkään muun ilmiön kautta, vaan ennemminkin sen avulla, millainen suhde niillä on johonkin muuhun asiaan. Orientoivia metaforia voidaan kutsua myös suuntametäforiksi, koska ne käsitetään tilan avulla, jossa voidaan liikkua ylös, alas, sisään tai ulos. (Lakoff & Johnson 1980: 15.) Orientoivat metaforat perustuvat pitkälti pystyasennon liittäminen kuvattavaan asiaan, ei esimerkiksi ihmisen vartalo on pystyasennossa, kun liikutaan eteenpäin. Ihmisen vartalo on siis perusta orientoiville metaforille. Samoin noudatetaan periaatetta, että enemmän ja paremmin on ylhäällä, vähemmän ja huonommin taas alhaalla. Esimerkiksi iloinen ihminen kulkee pää pystyssä, kun taas masentunut painaa päästä alaspäin kohti rintaa. Orientoivista metaforista toimivat esimerkkeinä *ilo on ylhäällä* ja *suru on alhaalla*. (Lakoff & Johnson 1980: 14.)

Orientoivien metaforien yksi ominaisimmista piirteistä on niiden kuvaama arvomaailma. Kulttuurimme perusarvot täsmäävät orientoivan ajattelun kanssa. Kun jokin asia kasvaa, käsitämme sen nousevan ylöspäin, ja vastaavasti väheneminen merkitsee liikettä alaspäin. Esimerkiksi palkka voi nousta tai laskea, eli suunta ylöspäin on aina parempi kuin suunta alaspäin. (Lakoff & Johnson 1980: 15, 23.) Toki jokaisella on omat henkilökohtaiset arvonsa, joita eivät aina määritä kasvu tai lasku, mutta yleensä ihmisen arvomaailma on ainakin jollain tavalla heijastettavissa vallitsevasta kulttuurista.

Orientoivia metaforia on hyvin vaikea selittää, koska ne ovat niin kiinteästi sidoksissa yksilön aistihavaintoihin ja kokemuksiin. Monet orientoivat metaforat perustuvatkin ihmisen spatiaaliseen hahmotukseen. Nämä hahmotukset juontavat omasta kulttuurista. Yleisesti hahmotetaan, että pystyasennot ja kaikki ylhäällä oleva kuvaavat positiivista olotilaa. (Lakoff & Johnson 1980: 20.)

Onikki (1992: 41) on tutkinut tarkemmin metaforista ilmausta *olla pystyssä*, joka kuuluu ilmaisutyyppiin, jossa sisä- tai ulkopaikallissijassa oleva ilmaus kuvaa olotilaa. *Olla pystyssä* -ilmaus on spatiaalinen ja merkitsee metaforisesti asentoa. Onikin (1992: 47, 49) mukaan ilmauksen metaforiseen käyttöön kuuluvat tapaukset, joissa muuttuja on abstraktinen, minkä vuoksi siihen ei voida liittää asennon käsitettä. Ilmaus *olla pystyssä* on vertikaalimetamorinen ja universaali. Yleisesti ottaen pystyasennon liittäminen metaforiseen ilmaukseen ilmaisee positiivissävytteistä merkitystä, joka assosioidaan nousemiseen tai kohoamiseen. On kuitenkin olemassa myös vahvasti negatiivisia metaforisia ilmauksia, kuten *haukuin hänet pystyyn* tai *olla pystyssä jollekin* eli olla velkaa. (Onikki 1992: 49.)

2.4.3 Ontologiset metaforat

Aineelliset ja olemukselliset metaforat, säiliömetaforat sekä personifikaatiot kuuluvat ontologisten metaforien luokkaan. Ontologiset metaforat voidaan ymmärtää konkreettisina objekteina, jopa jonkinlaisena aineena, jolloin niitä on helpompi ymmärtää ja luokitella. Ontologisilla metaforilla kuvataan ennen kaikkea tunnetiloja, tapahtumia ja ideoita. Esimerkiksi metafora *älä tee karpäsestä härkästä*, sisältää ontologisen ulottuvuuden. Abstrakti asia kuvataan hyvin konkreettisen objektin avulla; ongelma on siis karpänen. Kun kokemus esitetään konkreettisena objektina, sitä on helpompi ymmärtää. (Lakoff & Johnson 1980: 25.)

Ontologisen metaforan piirre on myös ihmisen näkeminen objektina, eräänlaisena koneena, joka joko toimii tai ei. Lakoff ja Johnson (1980: 28) liittävät ilmiöön esimerkiksi metaforiset lausekkeet *hermoni ovat riekaleina*, *pääni ei toimii* tai *olen ihan ruosteessa*. Esimerkkien mukaan ihminen on siis kone, joka voi hajota ja toimia hyvin tai huonosti siinä missä mikä tahansa konkreettinen objekti. Tällaiset metaforiset lausekkeet ovat täysin ymmärrettäviä kulttuurissamme ja kiinteä osa arkikieltä. Ne myös sisältävät aineellisiin ja

olemuksellisiin metaforiin liittyviä periaatteita ja luovat aineellisten ja olemuksellisten metaforien luokan.

Toinen ontologisiin metaforiin kuuluva luokka on säiliömetaforat. Säiliömetaforat perustuvat yksinkertaisesti ihmisen näkemiseen itsensä säiliönä, jolla on sisä- ja ulkopuoli. Jokainen ihminen on yksi säiliö, ja maailma ulkopuolella on oma säiliönsä. Myös ihmisen eri tilat ja toiminnat voidaan hahmottaa ontologisten metaforien avulla, joten myös abstraktit tunteet voidaan nähdä säiliönä. Esimerkiksi rakkaus voi olla itsessään säiliö, joka on ihmisen sisällä. (Lakoff & Johnson 1980: 73, 30.)

Kolmannen ontologisten metaforien luokan muodostavat personifikaatiot. Personifikaatiossa eloton asia saa elollisen ominaisuuksia (Lakoff & Johnson 1980: 33). Personifiointi on verrattain yleinen tapa muodostaa metaforia (Onikki-Rantajääskö 2008: 60). Personifikaatiossa esimerkiksi rakkaus voi kävellä ohi, vaikka konkreettisesti ajateltuna niin ei tietenkään voisi tapahtua. Lakoffin ja Johnsonin (1980: 34) personifikaatiot ovat ikään kuin laajentuma ontologisesta metaforasta. Ne auttavat hahmottamaan uusia asioita tutummista ja inhimillisemmistä näkökulmista, kun abstraktit ja elottomat asiat inhimillistyvät ja muuttuvat elollisiksi.

2.4.4 Mielikuvametaforat

Kaikki edellä esitellyt metaforatyypit ovat konventionaalisia metaforia, jotka jäsentyvät kunkin kulttuurin vallitsevien käsitejärjestelmien ympärille ja sitä kautta jokapäiväiseen kielenkäyttöön. Konventionaalisten metaforien lisäksi on olemassa mielikuvametaforia, joiden tuottaminen vaatii luovuutta ja mielikuvitusta. Ne eivät siis synny suoraan metaforisista käsitejärjestelmistä. Mielikuvametaforat tarjoavat kokonaan uusia merkityksiä, koska niiden luominen on vapaampaa kuin muiden metaforien. (Lakoff & Johnson 1980: 139.)

Muiden metaforien tavoin mielikuvametaforat ovat korostetun kulttuurisidonnaisia, mutta ne ovat myös henkilösidonnaisempia kuin muiden metaforatyyppien edustajat. Mielikuvametaforat perustuvat jokaisen omiin kokemuksiin, siksi ne voidaan ymmärtää monin eri tavoin. (Lakoff & Johnson 1980: 142.) Esimerkiksi metafora *rakkaus on taiteellista yhteistyötä* on mielikuvametafora, joka on kulttuuriimme sopiva ja siksi ymmärrettävä. Mielikuvametaforan lähtökohtana onkin sen kulttuurinen ymmärrettävyys. Metaforaa ymmärtääkseen on oltava ainakin jonkinlainen käsitys siitä, millaista on taiteellinen yhteistyö. Se vaatii onnistuakseen luovuutta ja erityistä taitoa, aivan kuten rakkauskin. (Lakoff & Johnson 1980: 139.)

2.5 Kognitiivisen metaforateorian kritiikki

Vaikka kognitiivinen metaforateoria on kaikkein tunnetuin ja käytetyin teoria tieteen kentällä, on se saanut osakseen myös valtavan määrän kritiikkiä. Kognitiivisen metaforateorian kriitikot ovat korostavat, että kaikki kielessä ja abstraktissa ajattelussa ei olekaan metaforaa (Onikki-Rantajääskö 2008: 64). Nikanteen (1992) mukaan kognitiivista metaforateoriaa syytetään esimerkiksi siitä, ettei se problematisoi käsitteenmuodostusta ja kokemusta riittävästi ollakseen psykologisesti uskottava. Metaforateoriassa ymmärretään, että ihmisen ainoa synnynnäinen abstrakti valmius käsitejärjestelmän muodostamiseen on taipumus laatia sellaisia käsitehierarkioita, että niissä on paikka perustason kategorialle. (Nikanne 1992: 75.) Tätäkään ei kuitenkaan suoraan sanota kognitiivisen metaforateorian kirjallisuudessa. Metaforateoria jättää siis myös lisätutkimusten mentäviä aukkoja teorian väliin. Vandeloise (1990: 411) kritisoikin kognitiivista metaforateoriaa siitä, että metaforasta puhuminen on ennemminkin ongelman nimeämistä kuin sen ratkaisemista. Hänen mielestään tärkeää onkin etsiä perusteita sille, mikä sallii metaforan.

Nikanne (1992) kritisoi myös lakoffilaisen teorian näkökulmaa metaforien osittaisuudesta. Hänen mukaansa metaforien osittaisuus on vain porsaanreikä, koska metaforateoriassa ei ole teoriaa itse metaforasta. Näin ollen osittaisuus voi muodostua ongelmalliseksi, jos osittaisuuden rajoituksia ei ymmärretä tai tiedetä sen teoreettisia oletuksia. Silloin osittaisuudella voidaan selittää auki mikä tahansa epätoivottu seuraus metaforateoriaa käytettäessä. Nikanteen (1992) mukaan metaforateorian väitteet eivät selitä mitään niin kauan kuin osittaisuuden porsaanreikä on olemassa. (Nikanne 1992: 68.)

Metaforilla ajatellaan yleisesti olevan kaikkea muuta kuin kirjaimellinen merkitys, mutta Davidson (1993: 197) esittää erilaisen näkökulman asiaan. Hänen mielestään metaforat ovat ennen kaikkea kirjaimellisesti luettavissa. Davidsonin (1993) teesin mukaan metaforat merkitsevät sitä, mitä sanatkin. Metaforilla ei siis hänen mukaansa ole mitään erityistä ja syvällistä merkitystä. Hän myös kritisoi metaforia ylipäätään ajatusten välittämisen keinona. Davidsonin teoria on siis lähes päinvastainen Lakoffin ja Johnsonin teorian kanssa.

Lakoff ja Johnson eivät anna teoksessaan mitään ohjetta metaforien tulkitsemiseen tai luomiseen. Ylipäätään metaforien käytölle on olemassa melko vähän ohjeistusta. Davidson kritisoikin sitä, ettei metaforien käyttöä neuvota missään millään tavalla. Hänen mukaansa metaforien luomiseen ja ymmärtämiseen pitäisi olla selvä ohjekirja. Davidsonista metaforien tulkitseminen on verrattavissa unien tulkintaan; kirjoittajan ja unen näkijän kokemukset vaikuttavat siinä missä tulkitsijankin näkemys. Tulkinta on siis täysin mielikuvituksen varassa. Metaforien tulkitseminen on pelkkää luovuutta, eikä siinä ole mitään sääntöjä. (Davidson 1993: 197.) Davidsonin ajatus herättää pohdintoja siitä, tarvitaanko kielenkäyttöön sääntöjä. Jokainen kuitenkin tulkitsee metaforia omien kokemustensa pohjalta.

Davidson ei kuitenkaan pidä metaforia kokonaan huonona ilmaisukeinona. Hänen mielestään ne ovat hyvä tapa ”ylylistämiseen ja solvaamiseen sekä rukoilemiseen ja

myynninedistämiseen”. Davidson haluaa tehdä selvän eron sanojen merkitysten ja käytön välille. Vaikka metaforien käyttö perustuu mielikuvitukseen, siinäkin on loppujen lopuksi kyse normaalista kirjaimellisesta merkityksestä. Davidson korostaa, että metaforaa ei voi selittää parafraasin avulla. Näin ollen olisi parempi käyttää muita sanoja ajatustensa ilmaisuun, mikäli halutaan ilmaista jotain muuta, kuin mitä metafora antaa ymmärtää. Metaforia on Davidsonin mielestä hyväksyttävää käyttää, jos sanat pystytään liittämään alkuperäiseen yhteyteensä. (Davidson 1993: 198, 204, 209, 211.)

3 RAKKAUSMETAFORAT TABERMANNIN RUNOISSA

Lakoff ja Johnson (1980: 44, 49) käyttävät seitsemää erilaista yläkategoriaa kuvaamaan rakkautta. Yläkategorialla tarkoitetaan kategorioita, joihin voidaan lajitella monia saman aihepiirin metaforia. Lakoffin ja Johnsonin mukaan rakkaus voidaan kategorioida *matkaksi*, *fyysiseksi voimaksi*, *potilaaksi*, *hulluudeksi*, *taikuudeksi*, *taiteelliseksi yhteistyöksi* ja *sodaksi*. Jos rakkaus on sotaa, suhdetta voidaan kuvailla taisteluksi. Jos rakkaus taas on taikuutta, voidaan sanoa, että toinen lumosi toisen. Tämänkaltaiset rakkausmetaforat ovat vakiintuneet osaksi jokapäiväistä kielenkäyttöä, ja niitä käytetäänkin lähes poikkeuksetta rakkaudesta puhuttaessa.

Olen käyttänyt Tabermannin runoissa esiintyvien rakkausmetaforien analysoimiseen Lakoffin ja Johnsonin mallia. Olen luonut metaforille kuvaavat yläkategoriat, joihin olen jaotellut runoista löytyneitä metaforia kunkin aihepiirin mukaan. Yhteensä näitä yläkategorioita on kymmenen. Seuraavissa alaluvuissa käsittelen näitä kaikkia kymmentä yläkategoriaa ja esittelen niihin kuuluvia metaforaesimerkkejä. Kaiken kaikkiaan selviksi rakkausmetaforiksi olen tulkinnut yhteensä 215 metaforaa, joista esimerkeiksi olen valinnut sisällön perusteella 44 metaforaa. Monet aineiston metaforat ovat hyvin paljon toistensa kaltaisia, joten olen valinnut metaforaesimerkkejä, jotka ovat keskenään erilaisia.

Kun tarkastellaan metaforia, on muistettava ottaa huomioon niiden tulkinnanvaraisuus. Koska metaforien tulkitseminen ja ymmärtäminen ovat pitkälti riippuvaisia aikaisemmista omista kokemuksista ja havainnoista, vaikuttavat ne tietysti myös siihen, miten kutakin metaforaa tulkitaan. En siis väitä, että omat tulkintani olisivat ainoita oikeita tulkintoja. Metaforien tulkitsemisessä ylipäättään tuskin voi koskaan puhua oikeasta ja väärästä tulkinnasta. Pääasia on, että analysoiminen ja tulkinta noudattavat johdonmukaisuutta ja tutkimuksen perustana käyttämäni kognitiivista metaforateoriaa. Parhaimmillaan tulkinnat myös herättävät keskustelua. Metaforien tulkitseminen ja tunnistaminen on vaikeaa (Low & Todd 2010: 218). Niiden tulkitsemisessä ei voi kuitenkaan sortua kaavamaisuuteen, vaan

joissakin tapauksissa on pakko tehdä kompromisseja tai tyytyä pelkkään pohdintaan. Joidenkin esimerkkien kategoriasta voidaan myös olla eri mieltä. Oman hankaluutensa metaforien tulkinnassa aiheuttaa myös ylitulkinnan vaara, jonka Kantola (2003: 286) määrittelee metaforien tulkinnan sudenkuopaksi.

3.1 Rakkaus on juopumista

Tabermannin Rakkauskirjan mukaan rakkaus on juopumista. Rakastunut voi juoda itsensä rakkaudesta juovuksiin, tyhjentää kaikki saatavilla olevat rakkauden ruukut ja etsiä epätoivoisesti lisää humaltuakseen enemmän. Kun rakkaus on juopumista, se on kuin tanssimista pilvien päällä:

- (1) Rakkaus on tanssimista pilven päällä, kirkkain aivoin, kirkkain silmin, pelkästä rakkaudesta juopuneena (RK)

Metafora (1) kuvaa hyvin sitä onnentunnetta, jonka rakkaus saa ihmisessä aikaan. Kun on rakastunut, askeltaminen on pehmeää kuin pilvien päällä kävellessä. Itse asiassa pelkkä käveleminen ei riitä, vaan rakastunut ennemmin tanssii kuin kävelee. Samalla tavalla käyttäytyy alkoholista tai muusta humalluttavasta aineesta päihtynyt ihminen. Rakkaus humalluttaa. Rakkaus-tunne siis rinnastetaan humalluttavaan aineeseen, joka aiheuttaa ihmisessä samanlaista onnentunnetta ja halua tanssia kävelemisen sijasta kuin jokin perinteinenkin humalluttava aine.

Esimerkissä pilvi jalkojen alla on pehmeä ja suojelee kovalta maalta sekä ennen kaikkea pitää irrallaan todellisuudesta. Toimiva vertaileva esimerkki on arkikielessä paljon käytetty metafora *pitää jalat maassa*. Kun ihmisen halutaan ajattelevan selkeästi ja sen enempää hersyilemättä, kehoitetaan pitämään jalat tiukasti maassa. Tabermannin mukaan rakastunut ei pidä jalkojaan maassa ja askella rauhallisesti, vaan rakastunut tanssii pilvien päällä onnestaan, rakkaudestaan juopuneena.

Lakoff ja Johnson esittelevät hyvin samankaltaisen rakkauden lähdekäsitteen, hulluuden. Jos rakkaus on hulluutta, rakastunut voi kokea olevansa hullaantunut rakkaudenkohteestaan, samoin kuin juopunut voi olla juopunut rakkaudestaan ja käyttäytyä siten jotenkin hullusti. Esimerkki (1) kuvaa hyvin sitä, ettei metaforia voi koskaan tulkita kirjaimellisesti. Vaikka rakkaus olisi juopumista tai hulluutta, kuten Lakoff ja Johnson esittävät, ei se ole sitä kirjaimellisesti. Rakkaus ei ole sellaista juopumista tai hulluutta, joksi se kirjaimellisessa mielessä voitaisiin ymmärtää, vaan metaforat tarjoavat tulkinnallisen vaihtoehdon käyttäen kohdekäsitteenä rakkautta ja lähdekäsitteinä juopumista ja hulluutta. Näin tulkitsija tulkitsee metaforat *rakkaus on juopumista* ja *rakkaus on hulluutta* omiin kokemuksiinsa verraten ja omia skeemojaan käyttäen, ja assosioi rakastuneen käytöksen samankaltaiseksi kuin juopuneen tai hullun.

Rakkaus on juopumista on strukturaalinen perus metafora, jossa toinen ilmiö, rakkaus, ymmärretään toisen ilmiön, juopumisen, kautta, vaikka näillä asioilla ei näennäisesti olekaan mitään yhteistä keskenään. Kun rakkaus on juopumista, se saa tanssimaan jalat irti maasta, näkemään todellisuuden humaltuneen keinuvin silmin ja potemaan nousuhumalan mukanaan tuomaa mielihyvää. Abstrakti rakkaus-käsite voidaan siis ymmärtää konkreettisemmän käsitteen, humaltumisen kautta.

Kuten strukturaalisille metaforille on tyypillistä, sen osia ei voida tässäkään tapauksessa yhdistellä mielivaltaisesti. Vaikka *rakkaus on juopumista* on kulttuurissamme hyväksyttävä ja ymmärrettävä metafora, toisin päin järjesteltyinä metafora ei enää toimisikaan. Metafora *juopuminen on rakkautta* ei toimi ollenkaan paitsi käsitteidensä tarkoitteiden puolesta, mutta se ei toimisi myöskään siksi, että strukturaalisen metaforan määrittävä osa on usein konkreetimpi kuin määritettävä osa, mikä ei tässä tapauksessa toteutuisi. Metafora *rakkaus on juopumista* taas on täysin ymmärrettävä kulttuurissamme ja kielessämme ehkä myös siksi, että länsimaissa humaltumista pidetään ainakin jossain määrin hyväksyttävänä ja tuttuna asiana. Metaforaa voidaan pitää myös konventionaalistuneena, sillä suomen kielessä

käytetään yleisesti ilmaisua *hän on juopunut rakkaudestaan*, kun kuvataan rakastuneen humalatyylistä käyttäytymistä.

3.2 Rakkaus on kuolemista

Rakkautta on aina kuvailtu myös negatiivisten tai synkkien metaforien avulla. Harvoin kuitenkaan törmää metaforiin, joissa rakkautta kuvaillaan suoraan kuoleman kautta. Tabermannin teos *Runot 1970–2010* esittelee metaforan, jossa rakkautta verrataan kauniiseen kuolemaan:

(2) Rakkaus on kuolemista kaunein (R)

Metafora *rakkaus on kuolemista* voidaan nähdä strukturaalisena metaforana, jossa rakkauden lähdekäsitteenä on kuolema. Rakkaus siis ymmärretään kuoleman kautta. Tämä Tabermannin metafora on kuitenkin hämmentävä. Kuolema assosioidaan lähes poikkeuksetta johonkin pelottavaan ja negatiiviseen. Rakkaus taas mielletään yleensä aina positiiviseksi asiaksi, riippumatta siitä, kuinka paljon tuskaa se tuo tullessaan. Kun nämä kaksi asiaa liitetään yhteen metaforaksi, saadaan aikaan tuore metafora, jonka tulkitseminen ei tapahdu täysin luontaisesti, eikä se juonnu suoraan kulttuurimme käsitejärjestelmistä.

Koska rakkautta ei suoraan voi ymmärtää kuolemana, metafora *rakkaus on kuolemista kaunein*, voidaan nähdä myös mielikuvametaforana, joka perustuu tulkitsijan kokemukseen siitä, mitä on rakkaus ja mielikuvaan siitä, mitä on kuolema. Mielikuvametaforan on tarkoitus tarjota uusia tapoja hahmottaa ilmiöitä, joten siinä mielessä *rakkaus on kuolemista kaunein* on mielikuvametafora, joka määrittelee rakkauden joksikin asiaksi, joka lopettaa kaiken ympärillä olevan. Elämä pysähtyy, loppuu ja lopulta katoaa. Tilalle jää vain kuolema eli rakkaus. Näin ollen metafora osoittaa rakkauden olevan jotain, joka voittaa kaiken. Rakkaus on jotain, joka jokaisella on joskus edessä. Kukaan ei ole kuolematon,

joten metaforasta johdettuna ajatuksena, kukaan ei myöskään voi välttyä rakkaudelta. Rakkauden kuitenkin kuvataan olevan se kaikkein kaunein kuolema, joten ehkä tässä tapauksessa kuolema ei olekaan negatiivinen asia.

Aineistosta löytyneet esimerkit tarjoavat toisaalta myös keskenään hyvin ristiriitaisia metaforia:

- (3) Rakkaus ei kuole koskaan (R)
- (4) Menneiden rakkauksien mustuneilla ruumiilla (R)

Esimerkki (3) on ontologisiin metaforiin kuuluva personifikaatio, jossa abstrakti rakkauskäsite saa elollisen muodon ja on olemuksessaan kuolematon. Toisaalta taas esimerkki (4) kuvailee menneiden rakkauksien ruumiita, eli rakkauksia, jotka ovat joskus päättyneet ja kuolleet. Esimerkit ovat keskenään hyvinkin toisensa kumoavia. Toisen esimerkin mukaan rakkaus ei voi päättyä eli kuolla, toisen mukaan rakkauksia ensinnäkin voi olla useita, ja ne kuolevat lopulta jättäen jälkeensä mustuneita ruumiita.

Nämä rakkausmetaforat osoittavat, kuinka moninaisesti metaforilla voidaan yhdistellä asioita ja luoda jos jonkinlaisia mielikuvia. Metaforat kumpuavat kokemuksista ja niistä syntyneistä skeemoista. Näitä kokemuksia taas voi samalla kokijalla olla monenlaisia. Se selittää saman ilmiön, tässä tapauksessa rakkauden, tarkastelun monesta eri näkökulmasta. Rakkauden ei toivota kuolevan koskaan, mutta jos se kuolee, sen jäännökset ovat mustuneita ruumiita.

Esimerkit (3) ja (4) ovat hyviä otoksia metaforista, joissa eloton asia inhimillistetään. Esimerkki (4) ei ole puhdas personifikaatio, vaan ennemminkin strukturaalinen rakenteellinen metafora, mutta myös siinä on joitakin personifikaatiomaisia piirteitä. Eloton rakkaus kun voi esimerkin mukaan kuolla ja näin muuttua ruumiiksi, eli kuolleeksi elolliseksi asiaksi. Toisaalta siinä on myös selvästi strukturaalisia piirteitä, eli menneet rakkaudet ymmärretään ruumiina. Metaforan *menneiden rakkauksien ruumiit* voidaan katsoa kumpuavan omasta kulttuuristamme, koska ymmärrämme, että kuollessa sielu

poistuu ja jäljelle jää ruumis. Näin ollen rakkauden loppuessa siltä ikään kuin katoaa sielu, eli tunne, ja jäljelle jää mustunut ruumis, jossa ei tavallaan ole enää mitään sisällä. Esimerkit (3) ja (4) vahvistavat metaforien kulttuurisidonnaisuuden periaatetta. Jossakin täysin erilaisessa kulttuurissa nämä metaforat eivät välttämättä olisi ollenkaan ymmärrettäviä, tai ainakin ne ymmärrettäisiin täysin eri tavalla.

Rakkautta siis verrataan kuolemaan, jonkin ajanjakson päättymiseen. Rakkaus kuitenkin nähdään myös ainoana asiana, joka on kuolemisenkin arvoinen:

(5) Mitään muuta elämisen, kuolemisen arvoista ei ole (RK)

Esimerkissä (5) rakkaus nähdään arvokkaana asiana, jonka puolesta elää ja kuolla. Toisaalta rakkaus siis saa lähdekäsitteekseen elämän ja kuoleman, mutta toisaalta metaforassa rakkaudesta tehdään arvo itsessään. Se on jotain niin arvokasta, että sen puolesta voi vaikka kuolla, mutta ilman sitä elämälläkään ei ole arvoa. Metafora onkin kiistatta yksin konventionaalituneimmista länsimaisessa kulttuurissa. Useimmat näkevät rakkauden yhtenä tärkeimmistä asioista, joita ihmisen elämässä on. Toisaalta myös sydämensä särkenyt voi sanoa *kuolevansa sydänsuruihin*. Vaikka tietää, että rakkaus voi satuttaa, on ennen sen menettämistä eletty elämä korvaamatonta.

Esimerkkiä (5) kaikki eivät kuitenkaan välttämättä edes tulkitsisi metaforaksi. Usein onkin hankala sanoa, missä metaforisen kielenkäytön raja kulkee (Onikki-Rantajääskö 2008: 64). Jos kuitenkin metafora on ilmiö, jossa toinen asia ymmärretään toisen kautta, voidaan esimerkki (5) tulkita päteväksi metaforaksi, vaikkakin ehkä rajatapaukseksi. Siinä rakkaus ymmärretään arvoksi, jonka puolesta voi vaikka kuolla. Metafora siis selittää ja määrittelee rakkauden käsitettä ymmärrettävästi. Rakkaus sinällään on arvo, ja rakkauden näkeminen kuolemisen arvoisena arvona on konventionaalistunut.

3.3 Rakkaus on ravintoa

Rakkaus on tunne, jonka useimmat ihmiset mieltävät korvaamattomaksi. Tähän kategoriaan sopivatkin Tabermannin runoista esiin tulleet metaforat, joiden mukaan rakkaus on jotakin, mitä ilman ihminen ei elä. Rakkaus on siis ravintoa:

- (6) Rakkaus on ainoa lähde, joka voi sammuttaa janon (RK)
- (7) Jossakin on lähde, josta voi ryystää kaipuun pois (RK)
- (8) Löydettyään lähteen Rakkauden Soturi pesee siinä kasvonsa ja kätensä ja jatkaa janoisena matkaa (RK)

Esimerkki (6) kuvastaa rakkauden korvaamattomuutta. Kulttuurissamme on tapana korostaa rakkauden merkityksellisyyttä, ja samaa tekee myös esimerkin (6) metafora *rakkaus on ainoa lähde*. Esimerkissä rakkaus nähdään ainoana asiana, joka saa janon sammumaan. Kun ihminen saa kokea rakkautta, ei enää tarvitse etsiä muuta lähdeä janontunteen hillitsemiseksi. Toisaalta lähteestä voi myös aina juoda lisää, koska lähteestä vesi ei lopu. Näin ollen metafora kuvastaa myös sitä, kuinka rakkautta voi, ja pitää, ammentaa lisää. Ilman vettä ihminen ei elä, ja jos rakkaus on vettä, on sitäkin nautittava säännöllisesti, jotta säilyy hengissä.

Metafora kuvaa myös hyvin sitä, kuinka tyytymättömiä ja keskeneräisiä ihmisten ajatellaan omassa kulttuurissamme olevan. Melkein jokainen etsii lähes koko elämänsä jotakin, tietämättä, mitä se jotakin on. Tämä metafora antaa tähän ikuisuuskytymykseen vastauksen. Vastaus ikuiseen etsimiseen on niinkin yksinkertainen kuin rakkaus. Mikään muu asia ei kykene rauhoittamaan ihmistä samalla tavalla. Jatkuvan janontunteen kanssa ei voi elää, joten on ammentettava vettä lähteestä, eli etsittävä rakkautta ympäriltään ja juotava sitä.

Rakkaus on lähde voidaan nähdä puhtaasti strukturaalisena rakenteellisena metaforana, jossa kohdekäsitettä *rakkaus* selitetään lähdekäsitteen *lähde* avulla. Strukturaalisuuden periaatetta noudattaa myös se, ettei näitäkään kahta käsitettä voisi yhdistää toisiinsa

toisinpäin. *Lähde on rakkautta* ei olisi missään mielessä ymmärrettävä metafora kulttuurissamme. *Rakkaus on lähde* -metafora perustuukin lähinnä ymmärrykseen lähteestä puhtaana, kirkasvetisenä juomapaikkana, josta väsynyt ja janoinen matkaaja uskaltaa juoda ilman pelkoa sairastumisesta. Näin ollen rakkauttakin on uskallettava nauttia epäilyksettä, sillä muuta keinoa janon sammuttamiseen ei ole.

Strukturaalisten piirteiden lisäksi metaforalla *rakkaus on lähde* on myös ontologisia säiliömetaforan ominaisuuksia. Abstrakti rakkaus-käsite voidaan nähdä säiliönä, josta ainetta, tässä tapauksessa vettä, ammennetaan ja annostellaan. Tällöin rakkaus on rajattu ikään kuin alueeksi, lähteeksi, jossa on tietty määrä juotavaa vettä. Metafora kuitenkin puhuu sen puolesta, että rakkautta ei voi koskaan ammentaa niin paljon, että se loppuisi, aivan kuin vesikään ei voi loppua lähteestä. Kukaan ei kykene juomaan niin paljon, että lähde kuivuisi, sillä se pumppaa vettä koko ajan lisää.

Rakkauden lähde toimii myös kaipuun sammuttaja. Rakkaus on siis vettä, jota juomalla kaipuu katoaa. Aina kulkija ei kuitenkaan juo lähteestä, vaikka se olisi mahdollista, vaan lähde jatkamaan matkaa janoisena. Esimerkissä (7) kohdekäsite *rakkaus* rinnastetaan lähdekäsitteeseen *lähde*. Näiden kahden asian välinen kytkös on lähteen kaipuun sammuttava vaikutus. Rakkauden lähteestä juotuaan ihminen ei enää elää kaivaten, vaan lähde on tyydyttänyt kaipuun jättäneen aukon. Esimerkki (8) taas kuvaa, kuinka ihminen ei välttämättä osakaan toimia oikein rakkauden lähteen löydettyään. Jos lähteestä ei juo, vaan käyttää sitä ainoastaan puhdistumiseen, ei janoa ole sammutettu. Metaforan taustalla onkin konventionaalistunut ajatus siitä, että rakkaus ei voi olla vain pinnallista. Jos rakkauden tunnetta ei päästä sisimpäänsä, jää jano.

Esimerkki (9) esittää rakkauden leiväksi, jolla ihminen tulee kylläiseksi:

(9) Rakkaus on meidän toinen leipämme (RK)

Metafora *rakkaus on leipää* on hyvin samantyyppinen kuin esimerkin (6) metafora. Tässäkin tapauksessa rakkaus on asia, jota ihminen tarvitsee. Ihmisen on syötävä elääkseen ja pysyäkseen kylläisenä. Samoin on rakastettava, jotta kykenee elämään täyttä elämää. Tämä metafora on hyvin tavallisuudesta poikkeava, sillä siinä abstraktia rakkaus-käsitettä verrataan hyvin konkreettiseen, jopa arkiseen asiaan. Sillä on sekä ontologisia aineellisia piirteitä että strukturaalisia rakenteellisia ominaisuuksia. Metaforan luokittelu jompaankumpaan ryhmään riippuukin pitkälti siitä, ymmärretäänkö rakkaus aineellisenä asiana vai puhtaasti käsitteenä, jota halutaan selittää konkreettisen käsitteen avulla.

Aineiston mukaan rakkaus on kaikki, mitä ihminen tarvitsee syödäkseen:

(10) Rakkaus on koko ateria, suola ja sokeri (RK)

Rakkaus on siis sekä juomaa että ruokaa, ja aterian kruunaavat perusmausteet suola ja sokeri. Rakkaus on siis kaikkea, jota hyvältä aterialta vaaditaan. Esimerkin metafora on hyvin samankaltainen yleisesti käytetyn metaforan *hän on elämäni suola* kanssa. Samoin länsimaisessa kulttuurissa rakkaudesta käytetään sokeri-vertausta. Metaforisestikin ajateltuna elämään tarvitaan sekä suolaa että sokeria. Suola kuvastaa haastetta ja mausteisuutta, sokeri taas rakkauden imelää puolta. Toisaalta ihmiset myös pitävät erilaisista asioista. Joku pitää mausteisesta, toinen taas pärjää hyvin hieman mauttomammallakin ruoalla. Toinen kaipaa elämäänsä paljon rakkautta, toinen taas ei.

Esimerkki (10) kuvastaa metaforien korvaamattomuutta ajattelussa ja ymmärryksessä. Vaikka jokainen tiedostaakin, ettei rakkauden tarkoiteta olevan kirjaimellisesti mausteita, ymmärretään, että rakkaus on sekä suolaista että makeaa. Liika suola saa irvistämään, ja liika sokeri saa voimaan pahoin. Molempia kuitenkin tarvitaan sopiva määrä, ettei ruoka ole mautonta. Suolan ja sokerin kautta rakkauden molempia puolia pystytään selittämään kiinnostavan metaforisesti. Esimerkki (10) onkin selvästi strukturaalinen metafora, joka

selittää abstraktia asiaa konkreettisen kautta ja luo siten selvän mielikuvan rakkauden olemuksesta.

3.4 Rakkaus on rikos

Aina rakkaus ei ole positiivinen asia, joka tuo mukanaan vaan hyvää, vaan joskus rakkaus voi olla myös verrattavissa rikokseen, jopa murhaan:

- (11) Rakkaus on rikos, joka ei vanhene koskaan (R)
- (12) Rakkaus on harkittu murha (R)

Esimerkissä (11) rakkaus on rikos, joka ei vanhene milloinkaan. Metafora on suoraan juonnettavissa kulttuuristamme, jossa ainoa rikos, joka ei vanhene, on sellainen, josta on tuomittu elinkautiseen vankeusrangaistukseen. Näin saman kulttuurin edustaja ymmärtää, että rakkautta verrataan metaforassa elinkautiseen tuomioon, eikä se vanhene vuosien saatossa tai menetä rikosstatustaan. Kun kerran kokee oikeaa rakkautta, se ei koskaan lakkaa olemasta. Toisaalta rikos on kuitenkin aina tuomittava, joten rakkauttakaan ei tämän metaforan kautta voi sanoa toivottavaksi tai tavoiteltavaksi asiaksi. Kun rikos on tehty, se varjostaa koko loppuelämän.

Rikos ei kuitenkaan aina ole harkittu. Se voi tapahtua hetken mielihohteessa, itsepuolustuksena tai jopa puolivahingossa. Samoin on rakkauden laita. Murha kuitenkin käsitellään aina harkittuna, ja juuri harkitseminen erottaa murhan taposta. Tabermann kuvailee esimerkissä (12) rakkautta nimenomaan murhaksi, rikokseksi, jota on etukäteen suunniteltu ja tekoa odotettu. Näin ollen esimerkit (11) ja (12) tarjoavat eri näkemyksen rakkauden suunniteltavuudesta ja spontaaniudesta. Rakkaus voidaan siis nähdä hetken kiihkossa tehtävänä rikoksena tai jopa vuosikausia suunniteltuna murhana.

Metaforat (11) ja (12) ovat kumpikin hyvin perinteisiä strukturaalisia metaforia, joissa rakkaus ymmärretään lähdekäsitteidensä kautta. Hieman erilainen metafora on esimerkin (13) ontologinen personifikaatio:

(13) Rakkaus vuodattaa veresi kuiviin (RK)

Esimerkissä (13) rakkaus saa inhimillisen olemuksen ja kykenee väkivaltaisiin tekoihin, eli vuodattamaan rakastuneen kuiviin. Jokainen tietää, että rakkaus satuttaa, ei kai se muuten olisikaan oikeaa rakkautta. Siksi rakkautta voidaankin verrata suoraan väkivaltaan. Rakkauden aikaansaama kipu ei ole sellaista kipua, joka yleisesti ymmärretään kivuksi, mutta rakkaus saattaa joskus riepotella niin väkivaltaisesti, että tuntuu, kuin se vuodattaisi kaiken veren ja jättäisi jälkeensä vain runnellun ja kuivuneen ruumiin.

3.5 Rakkaus on taistelua

Vaikka Tabermannin mukaan rakkaus saattaa olla tanssimista pilvien päällä, rakkaus nähdään myös asiana, jonka eteen on tehtävä työtä ja nähtävä vaivaa. Rakkaus ei voi hyvin, jos sen eteen ei tehdä mitään:

(14) Sillä rakkaus on työtä (R)

Esimerkin (14) mukaan rakkaus on työntekoa. Se vaatii, jotta voi antaa. Metafora *rakkaus on työtä* on selkeän strukturaalinen. Rakkaus määritellään työksi, eli asiaksi, josta jokaisella on jokin käsitys. Työn tekemiseen kuuluu olennaisesti vaivannäkö, jotta työ tuottaa hedelmää tai siitä saa palkkaa. Samoin on rakkaudessa. Jos ei ole valmis uhraamaan voimiaan ja työskentelemään tosissaan, rakkaus ei voi olla tuottelias, eikä palkkaakaan kannata odottaa. Pelkkä työpaikan saaminen ei riitä, on työskenneltävä tasaisesti, jotta laskusuhdanteita ei syntyisi. Rakkaus vaatii työtä pysyäkseen yllä. Muuten tunteet saattavat

viilentyä ja rakkaus on vaan muisto ansioluettelossa. Metafora on osuva nimenomaan omaan kulttuuriimme, jossa on perinteisesti arvostettu kovaa työntekoa, eikä sitä pidetä ollenkaan pahana asiana.

Hieman erilaisen näkemyksen rakkaudesta taisteluna tarjoavat metaforaesimerkit (15) ja (16):

(15) Rakkauden soturi (RK)

(16) Rakkauden portti (R)

Rakkaus voidaan nähdä siis myös varsinaisena taisteluna, jossa on mukana taisteleva soturi ja portti, joka on joko saatava auki tai ylitettävä. Nämä metaforat ovat molemmat strukturaalisia, ja selittävät rakkautta konkreettisen käsitteen avulla. Ne eivät kuvaile suoraan, millaista rakkaus itsessään on, vaan ennemminkin sitä, mitä asioita rakkauteen kuuluu. Rakastuneen tulee olla soturi, joka on valmis taistelemaan rakkautensa eteen ja raivaamaan tieltään kaikki portit. *Portti* onkin hyvin yleinen metafora, joka liitetään rajojen rikkomiseen, haasteiden voittamiseen ja tavoitteiden saavuttamiseen. Portti ei ole mahdoton voitettava. Se on ennemminkin pieni hidaste, josta on mahdollista selviytyä. Portti ikään kuin suojelee portin sisäpuolella olevaa ja päästää sisään vain ne, jotka sinne todella pyrkivät. Portti on siis myös mahdollisuus.

Soturi on metafora, johon liitetään vahvasti piirteet rohkeus, taistelutahto ja periksiantamattomuus. Metaforan mukaan rakastunut on soturi, joka taistelee kaikkea rakkauttaan uhkaavaa vastaan ja puolustaa kalleimpaansa. Soturin on oltava valmis antamaan kaikkensa sen asian vuoksi, jonka edestä taistelee. Rakkaudenkin voi hävitä taistelussa, jos tahdonvoima ei riitä.

3.6 Rakkaus on tuskaa

Rakkaus nähdään kaikessa kauneudessaan myös tuskaisena ja ahdistavana asiana. Rakkaus on tuskaa -yläkategoriaan kuuluvat kaikki metaforaesimerkit, joissa rakkaus aiheuttaa kipua, vihaa ja halun paeta:

- (17) Rakkaus on kävelemistä paljain jaloin, terälehtiä ja murskattua lasia, olla kaiken aikaa verillä ja suudelmilla (R)
- (18) Rakkaus on vihan äpärä (R)

Esimerkki (17) kuvaa rakkauden alastomuutta. Rakkaudessa ei voi peitellä mitään, eli ei voi laittaa kenkiä jalkaan ja suojautua niillä jalkoja satuttavilta lasinsiruilta. Toisaalta jalkojen alla saattaa olla myös terälehtiä, jotka eivät tunnukaan ikäviltä. Metafora voidaan tulkita kuvaukseksi siitä, kuinka rakastuneen on otettava kengät pois jaloista ja käveltävä rohkeasti. Maahan on kuitenkin luvallista katsoa, mikä auttaa ennustamaan, mitä tiellä on tulossa vastaan; suudelmilta tuntuvia terälehtiä vai jalat verille rikkovaa lasimurskaa.

Esimerkin (17) metafora on mielikuvituksellinen metafora, joskin siinä on myös strukturaalisen metaforan piirteitä, koska rakkaus ymmärretään konkreettisen asian kautta. Mielikuvituksellisen metaforan siitä tekee asia, johon rakkautta verrataan. Paljaat jalat eivät ole yleinen vertauskohta rakkaudelle, mikä tekee metaforasta tuoreen ja yksilöllisen. Metafora ei ole tavallinen suomalaisessa kulttuurissa, mutta se on kuitenkin ymmärrettävä. Suomalainen kävelee harvoin paljain jaloin, mikä tekee paljain jaloin kävelemisestä erikoista, jopa jännittävää. Kun rakastunut heittäytyy tunteeseen täysillä, eikä pelkää olla avoin, se on kuin paljain jaloin kulkemista. Joskus se voi satuttaa, mutta joskus se myös tuntuu erityisen miellyttävältä.

Esimerkki (18) *rakkaus on vihan äpärä* on sinällään erikoinen metafora. Yleensä rakkautta verrataan kauniisiin sanoihin riippumatta siitä, puhutaanko rakkaudesta positiivisessa valossa. Esimerkissä (18) rakkaus rinnastetaan kuitenkin verrattain rumaan substantiiviin,

*äpä*rään, joka ei missään yhteydessä ole positiivissävytteinen sana. Kun puhutaan vieläpä *vihan äpä*rästä, rakkaus saa verrokikseen sanaparin, joka ei ainakaan imartele rakkautta, vaan tekee siitä ennemminkin rumaa, vastenmielistä ja jopa ahdistavaa. Jos rakkaus on avioton lapsi, se on jotain, jota ainakin ennen piti häpeillä ja salata. Jos vieläpä vanhempana on viha, on vertauskuva ennen kaikkea negatiivinen. Tämänkin metaforan voi tulkita mielikuvametaforaksi, sillä se ei ole laisinkaan tunnettu suomalaisessa kulttuurissa.

Esimerkki (19) on selvästi strukturaalinen rakenteellinen metafora, joka kuvaa rakkautta kahleeksi, joka estää liikkumasta vapaasti:

(19) Rakkaus on kahle (R)

Kahleesta halutaan päästä eroon, koska sen kanssa ei voi elää normaalisti. *Rakkaus on kahle* onkin hyvin tunnettu metafora, joka kuvastaa rakkauden ahdistavaa ja sitovaa puolta. Epäonnisesta rakkaudestakin voi olla hyvin vaikea päästä irti. Rakkauden osapuolet voivat jäädä kahleisiin kiinni, eikä kumpikaan tiedä, miten kahle avataan. Kun kahleita yritetään väkivalloin avata, lopputuloksena on kipua ja haavoja. Kahleet eivät aukea kuin niihin tarkoitetuilla avaimilla.

Joskus rakkautta saatetaan jopa pelätä, ja sen uskotaan tuovan tullessaan vaan murhetta:

(20) Rakkaus tuo murheen tullessaan (RK)

(21) Rakkauden pakolaisia (RK)

Esimerkki (20) on ontologinen personifikaatio, jossa rakkaus kykenee tuomaan mukanaan murhetta. Personifikaatiossa sekä *rakkaus* että *murhe* on elollistettu, sillä rakkaus ei muuten voisi kuljettaa mitään mukanaan, eikä murhetta toisaalta voisi ottaa mukaan. Tämän kaltaiset personifikaatiot ovat hyvinkin mielikuvallisia. Ne eivät koskaan ole konkreetteja, vaan ne ymmärretään mielikuvien avulla. Esimerkki (21) taas on strukturaalinen metafora,

jossa rakkautta täytyy paeta. Sen mukaan on olemassa rakkauden pakolaisia, jotka kiertävät ympäriinsä etsien turvallista paikkaa, jonne rakkaus ei pääse.

3.7 Rakkaus on viisautta

Yleisesti ottaen rakkauden ajatellaan universaalisti olevan kaikkea muuta kuin järkeä ja viisautta. Rakastuneen kuvataan pitävän silmillään vaaleanpunaisia laseja ja tarkastelevan maailmaa niiden värittämien havaintojen kautta. Tabermannin runoista esiin nousee kuitenkin useita metaforia, jotka puhuvat sen puolesta, että rakkaus on nimenomaan viisautta, siihen tarvitaan järkeä ja rakkaus itsessään on viisas:

(22) Sinun rakkautesi on sinun järkesi (RK)

Esimerkin (22) mukaan rakkaus on ikään kuin aivot, joilla tulisi ajatella. Metafora ei ole ollenkaan tyyppinen, sillä rakkauden useimmiten ajatellaan sekoittavan ajatuksia, eikä missään nimessä toimivan hyvänä järkeilyn perustana. Toisaalta metafora saattaa viitata myös siihen, kuinka rakastunut ei useinkaan kykene ajattelemaan muuten kuin rakkautensa kautta. Silloin rakkaus voidaan nähdä järkenä ja ajattelumaailmana. Esimerkillä (22) on mielikuvametaforan piirteitä. Siinä kaksi abstraktia asiaa liitetään toisiinsa, ja metaforaa voi tarkastella oikeastaan vain mielikuvien kautta, koska mitään konkreettista siinä ei ole. Toisaalta metaforassa toteutuu myös strukturoinnin periaate. Vaikka rakkaus voidaan nähdä järkenä, järkeä ei niinkään voida nähdä rakkautena.

Vaikka rakkaus on hienovarainen, ja sen merkkejä voi olla joskus hankala huomata, on se aineiston mukaan myös neuvonantaja, kun mikään muu ei enää voi näyttää tietä:

(23) Rakkaus neuvoo epäroiville tietä keskellä tietöntä taivalta (RK)

Rakkaus siis antaa ohjeita, mihin suuntaan lähteä taivaltamaan, kun ei ole edes teitä näyttämässä minne kävellä. Tämä metafora kuvaa myös metaforien voimaa tulkinnassa. Se sisältää paradoksin, eli tien neuvomisen tiettömällä taipaleella. Kirjaimellisella kielellä ei voi leikitellä samalla tavalla. Metaforaan sidottuna paradoksi on täysin ymmärrettävä ja sovelias. Se kuvailee sitä, kuinka rakkaus voi osoittaa suunnan silloinkin, kun ei ole enää mitään muuta keinoa tietää, mitä tehdä ja minne mennä.

Joskus rakkaus vaatii osapuoliltaan päättelykykyä ja laskutaitoa:

(24) Rakkauden matematiikka (RK)

Esimerkki (24) on strukturaalinen rakenteellinen metafora, joka kuvaa rakkauden vaikeaselkoisuutta. Joskus se voi tuntua matematiikalta kaikkine lausekkeineen ja yhtälöineen. Silloin tarvitaan matemaattista osaamista näiden laskujen ratkaisemiseksi. Usein rakkaudessa kuitenkin pärjää hyvin helpolla lausekkeella, jossa yksi lisätään yhteen ja lopputuloksena on kaksi.

3.8 Rakkaus on epävarmuutta

Siinä missä rakkaus voi olla viisautta, se voi olla myös epävarmuutta. Jos rakkaudesta ei osaa tai uskalla taistella, se saattaa muuttua horjuvaksi ja lopulta kaatua kokonaan:

(25) Rakkaus on kiikkerä pursi (R)

Rakkauden aalloilla purjehtiminen ei ole helppoa. Rakkauden pursi saattaa olla hyvinkin kiikkerä ja kallistua oikealle ja vasemmalle tuulten puhaltaessa. *Rakkaus on pursi* viitannee siihen, kuinka rakkauden meri ei koskaan ole täysin tyyni, joten ohjaimissa on pysyttävä

vakaana. Joskus meri voi näyttää tyyneltä, mutta jo hetken kuluttua aallot lyövät vasten rakkauden purtta ja tuuli riuhtoo purjeita. Jos purtta osaa ohjata taidokkaasti ja päättäväisesti, kiikkeräkin pursi voi pysyä pystyssä, muussa tapauksessa veden varaan joutuminen on enemmän kuin todennäköistä. Toisaalta pursi ei liiku eteenpäin, jos tuulta ei ole ollenkaan.

Aineistossa esiintyy useita ontologisia personifikaatioita, jotka kuvaavat nekin omalla tavallaan rakkauden epävarmuutta. Rakkaus ei niiden mukaan käyttäydy hyökkäävästi, ei huuda tai komenna, vaan ennemminkin vaikuttaa jopa ujolta:

- (26) Epäileville rakkaus mumisee (RK)
- (27) Rakkaus koputtaa (RK)
- (28) Ei rakkaus kärke, ei komenna, ei pyydä eikä rukoile (RK)

Rakkaus on siis hyvin vieraskorea ja huomaavainen, se ei tule väkisin kenenkään luo, eikä anna selviä ohjeita, miten rakkauden löytää. Toisaalta rakkaus on myös herkkähipiäinen, kuten esimerkki (26) osoittaa. Jos rakkauteen ei usko, se vain mumisee, eikä kerro selvästi, mikä tilanne on. Rakkaus on myös kohtelias. Se koputtaa, eikä vaan ryntää sisään, kuten esitellään esimerkissä (27). Jokaisen oma päätös on, avaako rakkaudelle oven, vai käännätkö vieraan matkoihinsa. Esimerkin (28) rakkaus ei koskaan kärke tai komenna päästämään sisään tai ottamaan itseään vastaan, mutta se ei myöskään rukoile tai anele. Se antaa merkin itsestään, joskus hyvin hienovaraisenkin, ja odottaa, annetaanko rakkaudelle mahdollisuus. Tällaiset personifikaatiot ovat hyvin toimivia suomen kielessä, sillä ne ovat helposti ymmärrettäviä ja kulttuurisestikin korrekkeja.

Kun rakkauteen liittyy epävarmuutta ja pelkoa siitä, että satuttaa itsensä, käytetään yleisesti metaforaa *hän on pystyttänyt itselleen suojamuurin*. Muuri viittaa siihen, kuinka ihminen ei anna itsensä tuntea, vaan suojelee itseään tuntemasta. Myös Tabermannin runoissa rakkautta pelkäävä pystyttää itselleen suojamuurin:

- (29) Eniten pelkää hän jolla on korkein muuri (RK)

Esimerkki (29) toteaa, että hän, joka pelkää kaikkein eniten rakastuvansa tai kokevansa rakkautta, pystyttää kaikkein korkeimman muurin suojakseen. Onneksi muurikin voi kuitenkin murtua aikojen saatossa. Toisaalta myös muurin sisäpuolella olijaan syvästi rakastunut henkilö voi murtaa muurin vaikka väkisin.

3.9 Rakkaus on voimaa

Kaikkein eniten rakkausmetaforia kuuluu *rakkaus on voimaa* yläkategorioinnin alle. Metaforissa rakkaus voidaan nähdä sekä fyysisenä, inhimillisenä voimana että luonnonvoimana. Useat esimerkit myös määrittelevät rakkauden tuleksi tai vedeksi, eli maailman peruselementeiksi. Yhteistä niille on, että rakkauden voima on kaikkein suurin, ja se kykenee jopa lähes mahdottomaan. Myös Lakoff ja Johnson (1980) ovat kategorioineet rakkauden fyysiseksi voimaksi, jota kuvataan esimerkiksi metaforalla *hän veti minua puoleensa*.

Monet aineistosta löytyneet metaforat kuvaavat rakkautta tuleksi tai valoksi:

- (30) Rakkaus on salamanvälähdys (RK)
- (31) Rakkaus on tuli (RK)
- (32) Rakkaus on se nuotio (RK)
- (33) Rakkaus on yksinäinen kipinä (R)

Nämä kaikki neljä metaforaesimerkkiä (30), (31), (32) ja (33) ovat strukturaalisia metaforia, jotka määrittelevät rakkauden tuleksi, joka lämmittää, antaa valoa tai välähtää kirkkaana kuin salama. Kun rakkaus on tulta, se voi palaa voimakkaana, lähes polttavana, olla lämmittävä ja katseet vangitseva nuotio tai välähtää kirkkaana kuin öinen salama. Rakkaus voi olla myös yksinäinen kipinä, joka palaa hetken, mutta sammuu sen jälkeen, jos sillä ei ole mahdollisuutta saada mitään leimahtamaan liekkeihin.

Toinen luonnon peruselementti, johon rakkautta verrataan, on vesi. Vesi on ennen kaikkea voimakas, jopa vaarallinen elementti, johon voi hukkua. Tabermannin mukaan rakkaus on ennen kaikkea aaltoja:

- (34) Rakkaudet ovat aaltoja (R)
- (35) Rakkaus on merten yhteenlasketut aallot (RK)

Aallot voivat vangita alleen saaden uhrinsa hukkumaan, tai ne voivat keinuttaa rauhallisesti. Jos rakkaus on merten yhteenlasketut aallot, kuten esimerkissä (35), se on niin voimakas, ettei ihminen pysty pelastautumaan joutuessaan veden varaan. Silloin pelastusrenkaastakaan ei ole apua. Samankaltaisia luonnonvoimia kuvaavia metaforia ovat esimerkit (36) ja (37):

- (36) Rakkaus on ruohonkorsien hillitön kyky kohota tyhjästä (RK)
- (37) Rakkaus on halkeama lujassa kalliassa (RK)

Näissä esimerkeissä (36) ja (37) rakkaus on tulen ja veden tavoin voima, joka pystyy uskomattomiin asioihin. Vaikka kallio on niin lujaa, ettei sitä pysty kuin väkivalloin rikkomaan, rakkaus on se halkeama, joka kallion on kyennyt hajottamaan. Jos rakkaus taas on ruohonkorsien kyky kohota tyhjästä, tarkoitetaan metaforalla sitä, kuinka rakkaus on niin voimakas, että ilman minkäänlaista apuakin se pystyy raivaamaan maan alta tiensä vapauteen.

Rakkaus liitetään Tabermannin runoissa myös väkivaltaan, eli jopa tarpeettomaan voimankäyttöön:

- (38) Rakkaus työntää keihään sydämesi läpi (RK)
- (39) Rakkaus kiskoo oven saranoiltaan (RK)

Jos rakkaus on viisas ja hienovarainen, voi se olla myös hyvin aggressiivinen näiden ontologisten personifikaatioiden mukaan. Esimerkissä (38) rakkaus voi väkivalloin työntää keihään sydämen läpi niin, ettei rakkautta voi olla huomaamatta. Metafora kuvaa myös

rakkauden tuskaa. Rakkaus voi myös koputtamisen sijasta kiskoa oven saranoiltaan ja astua sisään sen kummempia kyselemättä, kuten esimerkissä (39). Joskus se onkin täysin tarpeellista. Jos rakkaus on maailman voimista suurin, ei sitä saa jättää huomioimatta.

Rakkauden voimaan liittyy myös sen kokijan tavoite olla toisaalta luja ja taipumaton, mutta säilyttää samalla myös herkkä puoli itsessään:

(40) Tulla lujaksi, pysyä pehmeänä (R)

Esimerkki (40) kuvaa sitä, kuinka rakkauden kanssa on oltava luja mutta pehmeä. On kestävä vastoinkäymisiä ja pysyttävä niistä huolimatta vakaana, mutta liikaa ihminen ei saa kovettaa itseään. Luja ja pehmeä ovat metaforisia ilmauksia, jotka ihminen assosioi tietynlaisiin luonteenpiirteisiin tai asenteisiin. Luja ihminen mielletään vastoinkäymisiä voittavaksi ja taipumattomaksi, pehmeys taas merkitsee herkkyyttä ja inhimillisyyttä. Rakastuneen on oltava molempia, jotta rakkaus olisi ihanteellista ja pysyisi ehjänä. Toisaalta Tabermannin mukaan rakkaus ei edes voi mennä rikki:

(41) Ihminen menee rikki, rakkaus ei (RK)

Esimerkin (41) mukaan rakkaus on voima, joka ei rikkoudu. Rakkaus voi saada ihmisen rikkoitumaan, mutta itse se pysyy aina ehjänä. Metafora kuvaa sitä, miten sydänsurujen aiheuttama kipu tuntuu siltä, kuin olisi kirjaimellisesti mennyt rikki. Metafora pohjanneekin konventionaalituneeseen metaforaan särkyneestä sydäimestä. Vaikka sydän särkyy, ikään kuin menee rikki, rakkaus sydämessä säilyy ehjänä.

3.10 Rakkaus on matka

Lakoff ja Johnson (1980) kuvaavat rakkautta matkaksi. Rakkaus on siis matka, jota voi kulkea oikeaan tai väärään suuntaan, siinä on alku ja loppu sekä neuvonantajia ja ylä- ja alamäkiä. Rakastunut voi eksyä tieltä tai lopettaa taivaltamisen kokonaan ja jättää matkan kesken. Myös Tabermannin runoissa rakkaus nähdään matkana. Aineistossa esiintyy metafora, jossa rinnastetaan toisiinsa rakkaus ja matka sekä tieto oikeasta tiestä. Esimerkissä (42) rakastunut tietää olevansa oikealla tiellä, koska on eksyksissä ja yksin:

(42) Yksin ja eksyksissä Rakkauden soturi tietää olevansa oikealla tiellä (RK)

Matkantekoon liittyy tietysti aina myös oikean tien valitseminen. Joskus on kuitenkin myös eksyttävä, että löytäisi perille. Metafora kuvastaakin hieman erilaista viisautta, joka sallii myös hetkittäisen eksymisen ja yksinäisyyden. Aina ei tarvitse tietää tarkalleen, minne on menossa. Esimerkkiin sisältyy myös useaan eri kieleen konventionaalistunut metafora tiestä, jolla viitataan oikeiden valintojen tekemiseen ja oikean suunnan löytämiseen. Kun ihminen ajattelee tehneensä oikeita päätöksiä, hän voi sanoa olevansa oikealla tiellä.

Metafora (42) saa jatkoa esimerkistä (43), jossa kuvataan sitä, kuinka eksymättä ei voi löytää perille:

(43) Joka eksymättä löytää perille ei tiedä minne on matkalla (RK)

Metafora (43) voidaan tulkita jopa kehotukseksi eksymään, ennen kuin uskoo päässeensä perille. Jos matkalla ei eksy, ei joudu puntaroimaan vaihtoehtoja, eikä miettimään, mikä todella on se määränpää, jonne haluaa löytää. Metaforassa eksyminen tarkoittanee väärin valintojen tekemistä tai väärin ihmisiin rakastumista, perille pääseminen taas oikean rakkauden löytämistä ja matka perille niitä kaikkia positiivisia ja negatiivisia asioita, joita rakkauden etsiminen tuo tullessaan.

Rakkaus on matka on hyvin selkeä strukturaalinen metafora, joka mielletään konventionaalistuneeksi useissa kulttuureissa, samoin kuin metafora *elämä on matkakin*. Elämä on yksi pitkä ja monivaiheinen matka, johon mahtuu useita lyhyempiä taipaleita. Ihanteellisinta lienee se, jos koko pitkän matkan saa kulkea rinta rinnan rakkaimpansa kanssa, sillä Tabermannin mukaan vain rakastuneet voivat matkata elämässään eteenpäin:

(44) Vain ne jotka rakastavat näkevät polun siellä missä muut näkevät muurin (R)

Metaforassa (44) polku kuvastaa rakastaville mahdollisuutta kulkea eteenpäin ilman esteitä, kun taas muuri estää muita etenemästä. Muuri on ainakin ylitettävä, jos mieli edetä. Rakastavat siis näkevät mahdollisuuden, joka muille näyttäytyy mahdottomuutena. Rakkaus itsessään toimii matkan neuvonantajana tai suunnannäyttäjänä ja näyttää polut, joita pitkin pääsee etenemään esteittä.

4 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tutkimuksellani olen pyrkinyt selvittämään, millaisia rakkausmetaforia aineistossani on, ja millaisena rakkautta, tuota universaalia ja kaikki olemassa olevat rajat ylittävää tunnetta kuvataan metaforisesti. Rakkauden kuvaamiseen liittyy ennen kaikkea tietynlainen voimakkuus, kaikkivoipaisuus ja kokonaisvaltaisuus. Rakkauden tunne lävistää ihmisen, niin hyvässä kuin pahassakin. Hyväillessään rakkaus on *tanssimista pilvien päällä*, mutta satuttaessaan rakastunut voi *mennä rikki* rakkauden jatkaessa eloaan kolhuitta. Jokainen aineistoni metafora onkin verrattain voimakas ja tunnerikas. Ehkä rakkaudesta ei voidakaan muodostaa metaforia, joilla ei olisi minkäänlaista tunnevaikutusta.

Kognitiivinen metaforateoria korostaa metaforien ja omien kokemusten yhteen kietoutumista. Metaforien kautta ikään kuin kerrotaan omaa elämäntarinaa ja tuodaan julki omia elämäkokemuksia. Riippumatta siitä, muodostetaanko metaforia itse vai käytetäänkö jo kieleen vakiintuneita konventionaalisia metaforia, metaforien käyttö on aina kytköksissä jo elettyyn elämään. Siksi metaforiikkaan liittyy poikkeuksetta aina myös tulkintaa ja tulkintaeroja. Metaforien käyttäminen ja ymmärtäminen on prosessi. Metafora kulkee omien kokemusten läpi ja muodostaa näin tulkinnan, johon nämä kokemukset vaikuttavat. Siksi olisikin hyvin mielenkiintoista tutkia näitä tulkintaeroja. Tämänkin tutkimuksen rakkausmetaforia voisi joku muu tulkita aivan eri tavalla riippuen omista kokemuksista rakkaudessa ja elämässä ylipäätään.

Tabermannin runoissa rakkautta kuvataan *juopumiseksi, kuolemaksi, ravinnoksi, rikokseksi, taisteluksi, tuskaksi, viisaudeksi, epävarmuudeksi, voimaksi ja matkaksi*. Osa näistä kategorioista sisältää huomattavasti suuremman määrän metaforia kuin toiset, mutta vähäisenkin määrän omaavat kategoriat ovat havainnollistavia otoksia metaforien monimuotoisuudesta. *Rakkaus on voima* on verrattain yleisin metafora aineistossani. Sillä voidaan kuvata rakkauden voimaa luonnonilmiöiden, fyysisen voiman tai jopa väkivallan keinoin. Rakkaus voi olla *halkeama lujassa kalliassa* tai voima, joka *työntää keihään*

sydämen läpi ja vuodattaa veren kuiviin. Saman kategorian metaforat voivat siis olla keskenään hyvinkin erilaisia ja korostaa rakkauden eri puolia. Tämä seikka kulkeekin käsi kädessä kognitiivisen metaforateorian näkemykseen metaforia monimuotoisuudesta ja rajattomuudesta. Lähes mitä tahansa voidaan yhdistellä keskenään kuvaamaan haluttua ilmiötä, kunhan metafora säilyy kuitenkin ymmärrettävänä. Huomionarvoista on kuitenkin se, että metaforiin liittyy hyvin usein tietynlainen paradoksaalisuus. Metaforien ymmärrettävyys ei tarkoita kirjaimellista ymmärrettävyyttä ja järkevyyttä, vaan sen paradoksaalisuudessa saattaa piillä koko metaforan ydin. Rakkaus voi olla järkeä, vaikka rakkaus ja järki eivät yleensä mahdukaan samaa seuraan.

Metaforissa siis yhdistellään keskenään hyvin erilaisia asioita ilman, että niillä näennäisesti on mitään tekemistä keskenään. Tutkimusaineistossani kohdekäsitteeseen rakkaus on liitetty keskenään toisistaan täysin poikkeavia lähdekäsitteitä. Metaforien avulla voidaankin esitellä kohdekäsitteen monia puolia. Rakkaus ei ole vain kirjaimellisesti rakkautta, vaan se on kokonaisvaltainen tunne, jota ei voi ymmärtää kirjaimellisesti. Rakkauden tunteen voi ymmärtää vasta tiettyjen tunnekokemusten kuvailujen kautta, aivan kuten metaforat tekevätkin. Rakkauden kuvaaminen ravinnoksi kertoo rakkauden nälästä tai janosta ja siitä, kuinka mikään muu asia ei voi saada nälkäistä kylläiseksi tai janoista virkistyneeksi. Rakkauden puute on aivan yhtä piinaavaa kuin nälkä tai jano. Aineistoni tekeekin oikeutta lähde- ja kohdekäsitteiden leikittelylle. Metaforien muodostaminen ei ole kaavamaisista toimintaa, vaan erilaisten assosiaatioiden luomista usein täysin tiedostamatta, vaikka runoja toki kirjoitetaan tiedostaen.

Kuten ennen tutkimukseni aloittamista osasin odottaa, hyvin monet aineiston metaforat ovat raastavia ja negatiivissävytteisiä kuvauksia rakkaudesta. Negatiivissävytteisiä rakkausmetaforia on aineistossa vähintäänkin yhtä monta kuin positiivisiakin. Tämä seikka kertoo paljon suomalaisesta kulttuurista. Suomalaiselle ihmiselle tyypillisellä melankolisuudella kuvataan myös rakkautta. Vaikka rakkaus on voimakas ja kaikkivoipainen, nämä piirteet kääntyvät rakkaudenkokijaa vastaan, jos rakkaus ei

toimikaan ihan toivotulla tavalla. Toisaalta suomalaisessa kulttuurissa myös rakkauden kipeistäkin puolista uskalletaan ja on sallittua puhua. Todennäköisesti kulttuureissa, joissa rakkaus tunteena ei ole yhtä romantisoitu kuin suomalaisessa kulttuurissa, metaforat olisivat hyvinkin toisenlaisia, ja saattaisivat korostaa romanttisen tunnekokemuksen sijaan esimerkiksi järkeä tai pakkoa. Näiden kulttuurierojen etsiminen olisikin äärimmäisen mielenkiintoinen tutkimusasetelma, jollaista ei ole vielä merkittävästi tutkittu. Lakoffin ja Johnsonin kognitiivisen metaforateorian soveltaminen kulttuuriseen metaforatutkimukseen on yksi tulevaisuuden tutkimuskohteista.

Vaikka runoja yleisesti pidetäänkin hyvin klassisten metaforien syntykenttänä, jopa tylsänä sellaisena, tutkimukseni todistaa, että varsinkin nykyaikainen runous suosii metaforia, jotka ovat kognitiivisesti kytköksissä arkikieleen ja tosielämän ajatteluun. Myös poetiikassa luodaan uusia metaforia, jotka voivat konventionaalistua osaksi arkikieltä. Toisaalta voidaan pohtia myös sitä, voivatkin runouden ja arkikielen metaforat koskaan edes olla toisistaan erotettavissa. Vaikka runoudessa saatetaan luoda erilaisia tunnelmia ja korostaa liioitellustikin tiettyjä seikkoja tarkoituksenmukaisesti, pääpointti metaforissa on yleensä sama. Poetiikka ja arkikieli vaan ovat keskenään ilmaisultaan poikkeavia. Siksi on hämmentävää kiistellä siitä, kuuluvatko metaforat pelkästään kaunopuheeseen vai jokapäiväiseen keskusteluun ja ajatteluun.

Davidson (1993) kritisoi kognitiivista metaforateoriaa siitä, että se sitoo metaforat ja ajattelun toisiinsa. Davidsonin mielestä metaforat eivät ole ajattelunvälineitä, vaan kirjaimellisesti ymmärrettävissä siinä missä kaikki muukin kieli. Oma tutkimukseni kuitenkin sotii pahasti Davidsonin teoriaa vastaan. Jos rakkautta verrataan esimerkiksi murhaan, kuten aineistossani, miten kielikuvan voisi ymmärtää kirjaimellisesti niin, että siinä olisi edes kaukaisesti jotain järkeä? Jos Davidsonin teoriaa soveltaisi runojen tutkimiseen, pitäisi metaforat jättää kokonaan huomioimatta, varsinkin jos lähde- ja kohdekäsitteet olisivat keskenään hyvinkin poikkeavia. Toisaalta esimerkiksi metafora *rakkaus on tunne* ei tuo mitään uutta tietoa tai assosioidu mihinkään.

Tutkimukseni osoittaa, että metaforat ovat keino pukea sanoiksi tunteita, joiden ilmaisu konkreettisin lausein on likipitään mahdotonta. Tai ainakin ilmaisu jää tunnevaikutukseltaan hyvinkin vajavaiseksi. Aristoteleen mukaan runous ei ole onnistunutta, jos siinä ei ole tunnevaikutusta (Heinonen ym. 2012: 13). Samoin voidaan väittää olevan kielenkäytön laita tunteista puhuttaessa. Jos tunteita yritetään kuvata täysin koristeettomasti tai ilman assosioita omiin kokemuksiin, kielenkäyttö ei yllä sinne, minne sillä olisi mahdollisuus. Metaforat ovat avain monimuotoiseen ilmaisuun, joka kattaa koko ihmisen tunne-elämän. Ainakaan rakkauden määrittelemiseen ei riitä se aivan tavanomainen.

LÄHTEET

AINEISTOLÄHTEET

Tabermann, Tommy (2008). *Rakkauskirja*. Hämeenlinna: Minerva Kustannus Oy.

Tabermann, Tommy (2012). *Runot 1970–2010*. Helsinki: Gummerus Kustannus Oy.

KIRJALLISUUSLÄHTEET

Black, Max (1979). More about Metaphor. Teoksessa: Andrew Ortony (toim.) *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press. 19–41.

Davidson, Donald (1993). Mitä metafora merkitsee? Teoksessa: Arto Haapala & Markus Lammenranta (toim.) *Kauneudesta kauhuun. Kirjoituksia taidefilosofiasta..* Hämeenlinna: Oy Gaudeamus Ab. 197-218.

Dufva, Hannele (2002). Kielen ja ajattelun suhteesta eli mitä Sapir ja Whorf todella sanovat? Teoksessa: Hannele Dufva & Mika Lähteenmäki (toim.) *Kielentutkimuksen klassikoita*. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Goatly, Andrew (1997). *The language of metaphors*. London: Routledge.

Haapala, Vesa (2003). Sokeus ja oivallus. Metaforan retoriikkaa Friedrich Nietzschen ja Edith Södergranin teksteissä. Teoksessa: Vesa Haapala (toim.) *Kuvien kehässä. Tutkielmia kirjallisuudesta, poetiikasta ja retoriikasta*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 54–92.

Heinonen, Timo, Arto Kiviniemi, Kalle Korhonen, Tua Korhonen, Heta Reitala & Aristoteles (2012). *Aristoteleen runousoppi. Opas aloittelijoille ja edistyneille*. Juva: Bookwell.

Heittola, Katja (2007). Rakkaus on kuolemista. Nuorten ja aikuisten runojen rakkausmetaforien vertailua. Vaasa: Vaasan yliopisto.

Hellsten, Iina (1997). *Metaforien Eurooppa: Näkökulmia suomalaiseen EU-journalismiin*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hellsten, Iina (1998). Monistettu Dolly. Johdatusta metafora-analyysiin. Teoksessa: Anu Kantola, Inka Moring & Esa Väliaverronen (toim.). *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. 4–19.

- Kantola, Janna (2001). Runoja, metaforia ja symboleja. Teoksessa: Outi Alanko & Tiina Käkelä-Puumala (toim.) *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 272–289.
- Karlsson, Fred (1998). *Yleinen kielitiede*. 3. painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Koski, Mauno (1992). Erilaisia metaforia. Teoksessa: Lauri Hirvilahti, Jyrki Kalliokoski, Urpo Nikanne & Tiina Onikki (toim.) *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 13-32.
- Kujamäki, Salla (2011). *Ristiriitainen rakkaus. Metaforien välittämä kuva rocklyriikassa koetusta rakkaudesta*. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Kövecses, Zoltán (2002). *Metaphor – A Practical Introduction*. Oxford: University Press.
- Langacker, Ronald (1987). *Foundations of Cognitive Grammar 1: Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Lakoff, George (1987). *Women, fire and dangerous things: What categories reveal about the mind*. The University of Chicago Press: Chicago.
- Lakoff, George (1990). The Invariance Hypothesis: is abstract reason based on image-schemas? *Cognitive Linguistics* 1:1, 39–74.
- Lakoff, George & Mark Johnson (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lipka, Leonhard (1988). A rose is a rose is a rose: One simple and dual categorization in natural languages. Teoksessa: Werner Hüllen & Rainer Schulze. *Understanding the lexicon: meaning, sense and world knowledge is lexical semantics*. Max Niemeyer Verlag. 355–366.
- Low, Graham & Zazie Todd (2010). *Good practice in metaphor analysis: Guidelines and pitfalls*. Teoksessa: Lynne Cameron & Robert Maslen (toim.) *Metaphor analysis. Research practise in applied linguistics, social sciences and the humanities*. Lontoo: Equinox. 218.
- Nikanne, Urpo (1992). *Metaforien mukana*. Teoksessa: Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin. Suomi 162. Toim. Lauri Harvilahti, Jyrki Kalliokoski, Urpo Nikanne & Tiina Onikki. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 60–78.
- Onikki, Tiina (1992). Paljon pystyssä. Teoksessa: Lauri Harvilahti, Jyrki Kalliokoski, Urpo Nikanne & Tiina Onikki (toim.) *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 33–59.

- Onikki-Rantajääskö, Tiina (2008). Kielikuvia kaikkialla. Teoksessa: Tiina Onikki-Rantajääskö, Mari Siirainen & Hanna Ylönen (toim.) *Kieltä kohti*. Otava. 49–65.
- Tissari, Heli (2003). *LOVEscapes. Changes in prototypical senses and cognitive metaphors since 1500*. Helsinki: Uusfilologinen yhdistys ry.
- Ullmann, Stephen (1962). *Semantics: An introduction to the science of meaning*. Oxford: Basic Blackwell.
- Vandeloise, Claude (1990). *Representation, prototypes, and centrality*. Tsohatzidis (toim.). 403–437.
- Varis, Markku (2009). Tyttö kaunis kuin voikukka ja muita hämärän tanssien kielikuvia. Teoksessa: Vesa Heikkinen (toim.) *Kielen piirteet ja tekstilajit. Vaikuttavia keinoja teoksesta toiseen*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 115–134.